

Debreceni Egyetem
Egyetemi es Nemzeti Konyvtar
0 000017 129220

NYELVTUDOMÁNYI

CSEVEGÉSEK

A MAGYAR HELYESIRÁS' RENDSZERÉNEK ALAPVONALAI

CZIMŰ MUNKA BIRÁLÓIVAL.

A MAGYAR NYELV MŰVELŐI, KEZELŐI ÉS BARÁTAI SZÁMÁRA

IRTA

KMETHY ISTVÁN.

SZERZŐ TULAJDONA.

BUDAPEST,
ZILAHY SÁMUEL BIZOMÁNYA.
1885.

Ára 40 kr.

Kvv. 7.

NYELVTUDOMÁNYI CSEVEGÉSEK

A MAGYAR HELYESIRÁS' RENDSZERÉNEK ALAPVONALAI

CZIMŰ MUNKA BIRÁLÓIVAL.

A MAGYAR NYELV MŰVELŐI, KEZELŐI ÉS BARÁTAI SZÁMÁRA

IRTA

KMETHY ISTVÁN.

SZERZŐ TULAJDONA.

NYIREGYHÁZA,
NYOMATOTT JÓBA ELEK KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1885.

137735

MAGYAR KIRÁLYI TISZA ISTVÁN-TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA
DEBRECEN

E füzet czélja.

„A Magyar Helyesirás' Rendszerének Alapvonalai" czim alatt egy 4 ivre terjedő nyelvészeti művecskét irtam és adtam ki a mult év végén.

A sajtó általában kedvezőleg nyilatkozott róla. El mondhatom, hogy a fővárosi és vidéki hirlapoknak nagyobb része a legszebb el-ismeréssel fogadta.

Nagyon természetes, hogy akadtak hirlapok, illetőleg egyes birálók, akik több kérdésre nézve nem lévén egy és ugyanabban a nézetben velem; munkám egyes részéről a szigorúságnak bizonyos nemével nyilatkoztak. Olyan is akadt, de csak egy, aki határozottan el itélte. Egy dologban azonban valamenyien egyet értenek. El ismerik ugyanis szándékomnak, t. i. az egyöntetűségre való törekvésnek, dicséretes és szükséges voltát. E tekintetben tehát valamenyinek köszönettel tartozom. Ellenben neheztelésemet jelentem ki azoknak akik, daczára nagyon is meleg kérelmemnek, még csak magát a művecskének meg jelenését sem tartották érdemesnek jelezni.

Igaz ugyan, hogy a dicséret és a magasztalás sem jobbá nem teszi művemet, sem az avatatlan vagy

rosz akaratú tollal irott kritika nem vonja le érdemét, ha csakugyan van; azért czélszerűnek találtam a hozzám be-küldött és más úton kezeimhez jutott birálatokat, a nyelvészetben kevéssé jártas olvasó közönség tájékozásaul, jelen füzetben kiadni. Meg győződhetik azokból a figyelmes olvasó hirlapjainknak, illetőleg azok szerkesztőinek és nyelvészeinknek úgy ügyszeretetük, mint a magyar nyelvben való jártasságuk mérvéről; legfőképp pedig arról a szükségességről amire, művecském megirása és kiadása által, mintegy rá mutatni akartam: t. i. a magyar helyesirási rend szer megállapitásának égető voltáról.

Szükségesnek tartottam továbbá művem számbavehető birálóinak nézeteivel tűzetesebben foglalkozni azért is mert, sok mellékes ugyan de rám nézve fölöttébb fontos oknál fogva, több nézetem és vélelmem fejtegetésénél ki nem terjeszkedhetvén; alkalmat kivántam szerezni azoknak bővebb kifejtéséhez, s több meg-csontosodott szabály-ellenes szokásnak szellőztetéséhez.

Kmethy István.

I.

Általánosságban tartott birálatok.

A „Budapesti Hirlap“

1884. augusztushó 22-röli száma:

„(A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai.) Iskolai és magán használatra irta s a m. tud. akademia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja Kmethy István. (Nyiregyháza, Jóba Elek nyomt.) Szerző azon elvből indul ki, hogy a helyesirás rendszerét magában a nyelvben kell keresni. Ezen az alapon néhány helyesirási javaslatot fejt ki s azokat az akademia szankcziója alá terjeszti. 64 lapra terjedő munkája példányonkint 50 krral megrendelhető a szerzőnél Nyiregyházán a „Nyirvidék“ szerkesztőségénél.“

A „Korunk“

1884. szeptemberhó 7-röli száma:

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai. Iskolai és magán használatra, a gyors és gyakorlati elsajátitásra való figyelemmel. Irta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István. Ára 50 kr.

A 64 oldalra terjedő művet áttekintve, annak egyedüli érdemeül el kell ismernünk, hogy röviden és világosan feltaláljuk sorolva a magyar helyes-irás alapját.

A szerző azonban ujat, legalább olyant, a melylyel egyetértenénk vagy amelyet helyeselhetnénk, nem igen mond.

A szerző igyekezete és szorgalma, a melylyel munkáját összeállitá, megérdemli, hogy figyelemre méltassák.“

A „Magyar Háziasszony“

1884. augusztushó 31-röli száma:

„Tartalmas füzetke, mely hosszas és alapos tanulmányról tesz tanuságot. Mint czime is mutatja, a magyar helyesirással foglalkozik s nem egy érdekes elvi kérdés van benne helyes nyelvérzékkel szellőztetve.

Kifogásolnunk kell benne az összetett szavak elválasztásáról szóló részt, mert ilyen elválasztásra egy nyelvben sem találunk példát, és ugy látszik szerző nem veszi komolyan, mert itt-ott ő is megfeledkezik az általa felállitott szabályról.

A füzet, mely a Akademia nyelvtudományi osztályának van ajánlva, kapható szerzőnél Nyiregyházán. Ára 50 kr.“

A „Magyar közigazgatás“

1884. szeptemberhó 11 röli száma:

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai“ iskolai és magán használatra egy 64 lapból álló füzet jelent meg a napokban. Irója Kmethy István előnyösen ismert hirlapiró. Szerző művét a magyar tudományos akademia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja. A magyar helyesirás alapvonalainak törvényét a nyelv lényegéből, természetes sajátságaiból igyekszik megállapitani. Könnyen tájékozó rendszerben, sok oly helyesirási szabály ismertetésével találkozunk e művecskében, mely iránt tankönyveink tájékozást nem nyujtanak. A mű kritikája a nyelv- és széptani szakirodalom feladatához tartozván, mi itt csak meleg pártolással ajánlhatjuk e komoly irodalmi művet mind azoknak, kik a magyar helyesirás törvényeivel könnyü uton megismerkedni akarnak. A füzet ára 50 kr. Megrendelhető Nyiregyházán, a szerzőnél.“

A „Nyomdászok Közlönye“

1884. szeptemberhó 1-röli száma:

„Tartalmának megbirálásába, mint a mely nyelvészeket illet, nem bocsátkozhatunk; annyit azonban megjegyezhetünk, hogy mi nyomdászok abból eleget tanulhatunk.“

A „Szinpad“

1884. novemberhó 16-ról száma:

„Igen érdekes és tanulságos füzetre figyelmeztetjük olvasóinkat; czime: „A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai, a gyors tanulás és gyakorlat elsajátitására való figyelemmel. Irta Kmethy István. Megrendelhető a szerzőnél Nyiregyházán. Ára 50 kr. Igen alapos kézikönyv, melyből a szinészek sokat tanulhatnak, és azért óhajtanánk, hogy minél többen megszerezzék.“

A „Vasárnapi Ujság“

1884 augusztushó 24-ről száma

Átveszi szóról-szóra a „Budapesti Hirlap“-nak vonatkozó czikkét; csupán ezt hagyja ki közleményéből: „s azokat az akademia szankcziója alá terjeszti.“

A „Békésmegyei Közlöny“

1884. szeptemberhó 11-ről száma:

„Magyar Helyesirás Rendszerének Alapvonalai czimü mű jelent meg Nyiregyházán, irta Kmethy István hirlapiró, a magyar tudományos akademia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlva. Ára 50 kr. Megrendelhető csakis a szerzőnél Nyiregyházán, a „Nyirvidék“ czimü hetilap szerkesztőségénél. Ajánljuk e szükséges, hézagpótló művet.“

A „Bereg“

1884. szeptemberhó 14-ről száma:

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai, iskolai és magán használatra“ czim alatt egy 64 lapra terjedő füzet küldetett legközelebb szerkesztőségünkhöz. Irta Kmethy István. Szerző tulajdona. Nyiregyháza. Ára 50 kr. A füzet a magyar helyesirás szabályait, minden kétes alakokra kiterjeszkedve, behatóan, éles, kutató elmével s oly terjedelemben tárgyalja, aminőt még eddig olvasni szerencsénk nem volt. Lapunk szük köre korlátoz, hogy az érdekes füzettel szakszerü részletességgel foglalkozzunk, s röviden csak annyit irhatunk

róla, hogy akit a magyar helyesirás tudománya érdekel, az nem veszit vele, ha e füzetet átolvassa. Van benne ujitási törekvés is, melyeket nem ártana nyelvtudósainknak s irodalmi férfiainknak figyelembe venni. Mi részünkről egy némely nézetét nem osztjuk ugyan; de a művet, mint komoly tanulmány eredményét, az ily nemű tudományos művek iránt érdeklődőknek figyelmébe szivesen ajánljuk."

A „Komárom és Vidéke"

1884. októberhó 12-röli száma

Egy egész tárczát szentel a műnek.

A mű meg-irásának történetét és eredményét előre bocsátván, a következő sorokban méltatja azt.

„Igy irta meg az után jól átgondolt, adatokban dús, okoskodásaiban következetes, rendszeres kis munkáját, mely a magyar irodalomban nem csak hézagot pótol, hanem nyelvtani rendezetlen viszonyaink közt, alig megbecsülhető kalauzul szolgálhat; és midőn az egyesek önkénye, szeszélye, szabadossága korlátlanul csapong az irodalom tág mezején: helyesirási szabályokul igen elfogadhatók a Kmethy István által levont irányelvek és következtetések, addig is legalább, mig a tudós akademiának sikerül felállitani a nyelvtani és helyesirási tiz parancsolatot."

A mű egyes tételeinek bemutatása után eképp fejezi be a tárcza iró recensióját:

„Bizony-bizony sok minden féle kicsiségnek látszó körülményre kell vigyáznia, és jó nyelvérzékkel kell birnia annak, aki szabatosan, tetszetősen, helyesirásilag kifogástalanul akar munkálkodni az irodalom terén. Kiváltképen a hirlapirodalomban, a napilapok irói és korrektorai örömest fogadhatják azon szabályokat és irányelveket, melyek Kmethy István e művében foglaltatnak; mert, — eltekintve némely idegenszerüségektől és olynemü ujitásoktól, melyek a gyakorlat által szentesitett szabályokkal nem egyhamar fognak megküzdeni, — egyöntetűséget állapitanak meg s az egyes irói tekintélyek illetékességét leszállitva, szabadabb fel-lélegzést eredményeznének.

A jeles munka kapható a szerzőnél Nyiregyházán a „Nyírvidék" heti lap szerkesztőségében. Ára 50 kr."

A „Jász-Kürt“

1884. augusztushó 31-röli száma:

„Éles megfigyelési képességről, és gondos tanulmányról tanúskodó nyelvészeti művecske küldetett be szerkesztőségünkhöz. Czime: „A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai,“ Kmethy István hirlapirótól Nyiregyházán.

E művecske több rendbeli és figyelemre méltó nyelvtani reform-javaslatokkal lép fel, melyek közül különösen kiemelendőknek tartjuk a *j* és *ly* hangok, — valamint a kettősen hangzó összetett betük használatáról, az összetett szavak kiirásáról és a kötő szavak használatáról szóló fejezeteket.

Melegen és jó lelkiismerettel ajánlhatjuk ez életrevaló müvecskét, az illetékes szakkörök s általában a magyar nyelv és irodalom művelőinek és barátainak figyelmébe. A füzet, példányonkint 50 krajczárjával megrendelhető szerzőnél Nyiregyházán (a „Nyírvidék“ cz. hetilap szerkesztőségénél.)“

A „Pécsi Figyelő“

1884. augusztushó 30-röli száma:

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai. Iskolai és magán használatra, a gyors és gyakorlati elsajátitásra való figyelemmel irta s a Magyar Tudományos Akademia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István. Szerző tulajdona. Nyiregyházán nyomatott Jóba Elek könyvnyomdájában. 1884. Ára 50 kr.“ Ez teljes czime ama 64 oldalos csinos kiállitási műnek, melyet szerző lapunkhoz beküldött. Tér szüke miatt e jeles tanulmánynyal részletesen nem foglalkozhatunk, annyit azonban nyugodt lelkiismerettel mondhatunk, hogy meglátszik, miszerént szerző, — mint előszavában mondja is — három évtized óta foglalkozik a magyar helyesirás-tudomány nehézségeivel. Habár nem osztjuk teljesen szerző ujitásait, mégis nyereségnek tartjuk irodalmunk terén jelen művét Az akademia van hivatva — mint egyedül illetékes forum — a használhatót megtartani s terjeszteni; a túlkapásokat pedig sutba vetni. Ajánljuk az irodalom e nemét pártoló, művelt olvasó közönség szives figyelmébe.“

A „Rozsnyói Hiradó“

1884. szeptemberhó 14-röli száma:

„Megjelent Nyiregyházán Jóba Elek könyvnyomdájában: „A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai. Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátitásra való figyelemmel“ czimü fontos, érdekes, 64 lapra terjedő, 68 §-ból álló kis füzet. Irta s a magyar tud. akademia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja Kmethy István. A mű a szerző tulajdona. A szerző közel három évtized óta foglalkozik, illetőleg, — mint mondja — vesződik az irás-tudomány nehézségeivel, részént mint nevelő, részént mint könyv és hirlapiró. E füzetkében, melyben igen helyesen az irásjelek használatára is kiterjeszkedik, a helyesirás elvei rendezetlen voltának mikép való rendezése iránt megállapitott nézeteit és javaslatait közli, hogy igy az eddigi állapotot helyessel váltsuk fel, s iróinknak és nyelvészeinknek a helyesirásban való tájékozatlansága megszüntetését is eszközölje. A füzetke ára 50 kr. Mindenesetre már czéljánál fogva is megérdemli az általános, és kivált a szakkörök behatóbb figyelmét. Tisztelt olvasóinknak melegen ajánljuk.“

A „Székelyföld“

1884. szeptemberhó 4-röli száma:

„Megjelent s szerkesztőségünkhez beküldetett: „A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai“ Irta Kmethy István. Tartalmas füzetke, mely hasznos és alapos tanulmányról tesz tanúságot. Mint czime is mutatja, a magyar helyesirással foglalkozik s nem egy érdekes elvi kérdés van benne helyes nyelv érzékkel megvitatva. A füzet az akadémia nyelvtudományi osztályának van ajánlva. Ajánljuk t. olvasóink figyelmébe. Kapható sat.“

„A Váczi Közlöny“

1884. augusztushó 31-röli száma.

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai“ czimmel adott ki Kmethy István hirlapiró egy 64 lapos füzetet, a magyar nyelvnek tovább fejlesztése, a nyelv tisztasága s a szép

formák után való törekvés előmunkálására való tekintetből. A művet szigoru vizsgálat alá venni s fölötte kritikát mondani, nem érezzük magunkat hivatottaknak s igy megjelenését csak jelezhetjük. Megrendelhetni e füzetet. sat.“

A „Magyar Ifjuság Lapja“

1884. októberhó 30-róli száma

„Kmethy István »A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai« czimü munkáját küldötte be. Megjelent Nyiregyházán; ára 50 kr. Nem tartozik lapunk keretébe a mű bővebb birálatába bocsátkozni; annyit azonban mondhatunk, hogy az érettebb tanuló ifjuság hasznos útmutatásokat fog abban találni.“

* * *

Az eddig be-mutatott birálatok általánosságban méltatván művecskémet, nincs miért reflectálnom rájok; az alább meg-nevezett lapokban meg-jelent birálatokhoz, illetőleg azoknak egyes tételeihez azonban: ugy saját álláspontom védelmének mint a tisztelt birálók nézetének tisztázása czéljából, szükséges hogy a legtárgyilagosabban, de egyszersmind lehetőleg a legtisztább igazsággal és fel-fogással szóljak.

II.

Részletes birálatok.

Az „Esztergomi Közlöny“

1884. augusztushó 31-röli számában

Szölgyémy Ferencz mondja el nézetét a füzetke fölött.

Anyit el ismer hogy: a helyesirás terén „sok munkára lesz még szükség, a mig meg lesz oldva a nagy feladat“; de hozzá teszi azt is hogy: „nyúgodt lélekkel elmondhatjuk (már mint Szölgyémy F. ur), hogy szerzőnknek (nekem) ezen czél elérésére forditott fáradtsága legnagyobb részt kárba veszett, — hisz az ezen füzetbe(n) lerakott kutatásaihoz ő maga sem marad hű. Pl. A 15. §. utolsó kikezdése azt mondja, hogy: „„kerülni kell a mellékneveknek a főnevekkel való összetételét““ — ámbár már a füzet czime is vét ez ellen.“

Sz. F. ur vagy el nézte, vagy csak el hallgatni akarta a hivatkozott 15. §-nak ötödik ki-kezdését; amelyben ez áll: „Az ösze nem olvadó szavak közzől, ki-vételesen ösze foglaljuk és irjuk azokat is, amelyek az ösze-tétel által vagy *müszavakká*, vagy külön fogalmakká alakulnak át. Pl. *szántóföld, akasztófa, földesur, helyesirás.*“ Tehát a meg-támadott „helyesirás“ szót is fel hoztam mint ki-vételest. Nem áll tehát Sz. F. urnak az az állitása, hogy az adott vélemény ellen „már a füzet czime is vét“; mert a *helyesirás*, ez értelemben *müszó* és *önálló fogalom*.

A hivatkozott 15. §-ban enyit mondtam: „Igen tanácsos különben hogy az ösze-tételeket, amenyire csak lehet, kerüljük az irásban. Különösen kerülni kell a mellékneveknek a főnevekkel való ösze-tételét; mint pl. *fáklyászene, háziipar, közösügy, munkásosztály* sat. *fáklyás zene* (milyen zene? fáklyás), *házi ipar* (milyen ipar? házi), *közös ügy* (milyen? közös), *munkás osztály* (milyen osztály? munkás) sat. helyett.“

Arról azonban, hogy a 15. §-ban el-mondottak helyesek-e vagy nem, mélyen hallgat Sz. F. ur.

Meg-rovás képp hozza fel Sz. F. ur azt, hogy az *anyi menyi*, (szeréntem) helyes képzés az **a** és **nyi**-ből; de azért nem vonakodom az *akkor* használatától, mert érzem hogy **a** helyett **az** szerepel.

Ez nem egészen correct érvelés. Hiszen a **nyi** képző előtt szintén az **az** mutatónévmás (aznyi) szerepel épp ugy, mint a **kor** képző (azkor) előtt! Én az **akkor**-t nem azért használtam művecském szövegében, mert talán helyesnek tartom. Használtam azért, mert szokásban van, mert még ma minden magyar iró igy irja. Hogy 4 ivre terjedő művecskémben nem terjeszkedhettem ki mindenre, azt birálóim nagy része át látja és meg bocsátja. Ezért is szükségesnek találtam, hogy birálóim meg-jegyzéseire önálló füzetkében reflektáljak.

Egészen más képe volna a dolognak, ha az *akkor*-t magát tárgyalnám művemben; és ha, daczára annak hogy az **a** *mutató-elem* a **kor** pedig *képző*, azt állitanám hogy az **a** *mutató-névmás* a **kor** pedig **rag**: mert ekor csakugyan *akkor*-nak (az-kor helyett) kellene irni. Ez esetben tökéletesen igazat adnék Sz. F. urnak.

Ugy hiszem tisztában vagyunk avval, hogy a *nyi* és a *kor* **képző** nem pedig **rag**. Ha tehát a *nyi* képző, akor helytelenül kettőztetjük meg az **n** betűt, még pedig kétszeresen helytelenül; mert „de regula“ nem az **n** betűt, hanem az **ny**-et kellene meg kettőztetni; és mert két **ny** hangzik a ki-ejtésnél (pl. *anynyi, menynyi*), nem pedig két **nn** és egy **y** (pl. enn-yi ann-yi); az után meg a képző sem *nnyi*, hanem *nyi*. Igy el választani az **n**-et az *y*-tól márcsak azért sem lehet, mert a *ny* nem *két* hanem *egy hang*. De-meg ha a kettőztetés elve állana, akor meg kellene kettőztetni minden oly szót, amely az **a** mutató-elemhez *képző*, vagy *össze-tétel* képp társul. Miért nem irjuk az *ahány*-t **ahhány**-nak, az *ahol*-t **ahhol**-nak, az *ahová*-t **ahhová**-nak, az *amiatt-ot* **ammiatt**-nak sat.? Ha e *kettőztetési* szabály állana, akor a *nyi* képzőt a következő képp kellene használni: *paránynyi, maroknynyi, szemernynyi, csipetnynyi, óránynyi* sat.

Vagy pedig mondjuk-ki hogy a *nyi* épp oly rag, mint a *val vel hoz hez nál nél* sat. Ekor az után igen természetesen és szabályosan irnánk az *anyi*-t **anynyi**-nak (az-nyi), a *menyi*-t

menynyi-*nek* (mez-nyi); mert ekor az **a** nem *mutató elem*, hanem *mutató névmás* képp szerepelne az irásban, s mint ilyen ragoztatnék.

Csakhogy egy nagy bökkenő van a dologban. Az tudni-illik, hogy ekor az *anynyi*-t és *menynyi-t* nem volna szabad ragozni; mivel tudva-levőleg a ragok, a személy-ragos névragok (vel*em*, hoz*ám*, től*em* sat.) ki-vételével, semmi féle ragot sem tűrnek meg magok mellett; ellenben a képzők ragozhatók. Mi lenne ekor az anyi*val*, menyi*ért*, anyi*nál*, menyi*re* sat. ragozott szavakkal?

A *nyi* és *kor* nyelv-elemekkel tehát tisztában lehetnénk.

Művecskémnek a *benőnk* és *benünk* használatára vonatkozó tétele ellenében, Sz. F. ur azt hozza fel hogy:

„a magyarban (talán a magyar nyelvben?) *önk* suffixum (rag) nincs;“ és „hogy szerzőnk e szónak etymológiáját adni tudná azt nem hiszem.“

Tagadom hogy *önk* ragunk nincs. Mit vétett pl. az *egyik*-**önk**, *valamelyik*-**önk**, *négy*-**önk**, *valamenyi*-**önk** sat.

Lássa Sz. F. ur, hogy van *önk* suffixumunk. Többet mondok. Nagyon is sok *önk* ragunk van; csakhogy, a Sz. F. ur-féle elveknél fogva nem használjuk azokat. Vagy azt gondolja Sz. F. ur, hogy az *ünk* többes ragot helyesen használjuk az *önk* személyi többes rag helyett? Helytelenül használjuk biz' azt. Igaz, hogy ez igen különösen hangzik; de szigorúan szabály szerént igy áll a dolog. Pl. A *velünk tőlünk nélkülünk mellettünk* sat. helytelen, a *velönk tőlönk nélkülönk mellettönk* sat. helyett. Mert ha nem irunk *négyünk*-öt, *ötünk*-öt, *valamelyikünk*-öt; miért irunk *velünk*-öt *nélkülünk*-öt, *tőlünk*-öt, *mellettünk*-öt? Az *önk önk* különben tisztán személyi ragok lévén, azok helyett *unk* és *ünk* többes ragokat nem volna szabad használnunk.

Igy vagyunk mi igen sok *ragnak* használatával. A magyar nyelvet épp *ragozási törvényei* teszik oly széppé sajátságossá és könyűvé, a többi nyelvek mellett; és mégis erre fordítunk legkevesebb figyelmet. Épp a ragozásnál jövünk a legnagyobb ellenmondásba csak azért; mert nem akarjuk a nyelv természetében rejlő szabályokat el fogadni, szemben a téves gyakorlattal. Az

ily javitási törekvéseknek ellent mondunk nem azért, mert talán szabály-ellenes; hanem csak azért, mert szokatlan.

Sz. F. ur nem helyesli az általam fel-állitott *benem* alakot a *bennem* helyett, és azt mondja hogy: „*ekkor* **belém** *helyett* **bem** *kellene.*“ Különös etymologiai kezelése a szavaknak! Sz. F. ur feledi hogy a *be ben* és *bel*, nem egy-nemű nyelv-elemek lévén, nem egy-formán ragoztatnak. Pl. A *be* igehatározó amely rag nélkül viszonylik az igéhez, de egyszersmind rag (beható) is amely több ragot nem tür maga mellett (pl. kertbe, földbe, vizbe); a *ben* rag is határozó is, amely mint határozó a személy-ragot (em, ed, e) föl veszi; a *bel* pedig határozó épp ugy, mint a *fel el al* stb. Igy lesz az után a *bel*-ből, ragozás utján. *bel-ém bel-éd bel-éje;* majd *sö* képzővel *belsö, ül* képzővel *bel-ül,* stb.

A kettősen hangzó ösze-tett (két-jegyü) betük (Lásd: 13 §.) s a *j* és *ly* hangok használatára (L. 7. §.) tett semmivel sem indokolt észre-vételeit mellőzve, amelyekről alább különben is lesz alkalmam szólani; csupán a fok-ragos szavak ki-irásával foglalkozó erőködésére kivánok pár meg-jegyzést tenni.

„A közép fok *bb*-je helyett, — mondja Sz. F. ur, — *b*-t ajánl (t. i. én); mert nem lehet igy irni: „*szebb-bel.* Akkor *toll* helyett is jobb lesz *tol, orr* helyett *or.*“

Azt én nem mondom, hogy *b* helyett nem lehet *bb*-t irni. Ebben tehát téved Sz. F. ur. Én az ezt tárgyaló (11. §.) szakaszban avval a javaslattal lépek fel, hogy: mivel a fok-ragos szavak ragozásánál most sem tartjuk meg szigoruan a szabályt, amenyiben a *jó jobb legjobb-at* segitő raggal nem igy ragozzuk: hogy *jóval jobb-bal legjobb-bal,* hanem csak igy: *jóval job-bal legjob-bal;* miért ne használnánk a közép és felső fokban csak egy *b-t?* Ekor a ragozásnál sem kellene el térni a szabálytól, amenyiben igy ragozhatnánk: *jó job legjob, jóval jobbal legjobbal.* Különben is a két **b**-t a közép fokban sem a *helyesirás,* sem a *ki-ejtés,* sem az *értelem* nem kivánják.

Az a levezetése azonban Sz. F. urnak hogy, a fok-ragos szavak ragozási javaslata alapján, a *toll* helyett jobb lesz *tol,* az *orr* helyett pedig *or*; gyöngéden legyen mondva, nagyon gyermekes tréfa; amelyre felelni sem volna érdemes. Hiszen én a *toll orr csepp czikk váll* szavakra való hivatkozásnál (12. §.)

csak anyit mondtam hogy: vagy egy mássalhangzó betűvel, irjuk, vagy tartsuk meg ott is a ragozási szabályt és irjuk 3 mássalhangzóval (toll-lal, orr-ral, csepp-pel, czikk-kel váll-lal) Különben ha az *orr csepp toll* stb helyett *or-t, csep-et, tol-at* irnánk, akor sem követnénk el főben-járó bünt a nyelv ellen. Tudva-levő dolog ugyanis, hogy akárhány szavunk van olyan, amelyeket egy alkatulag irunk ki; holott értelmük különböző. Ilyenek az: *ár* (valamely árú-czikknek az ára), *ár* (viz-ár, áradás), *ár* (a czipészek műszere); *vár* (exspectat ige), vár (castrum, főnév); *levél* (folians), *levél* (Brief, epistola), *levél* (Blatt, folium, falevél); *kar* (brachium), *kar* (chorus), *kar* (Arm, lacertus) stb

Végre Sz. F. ur birálatát avval zárja be, hogy:

„Vannak e füzetnek érdemei is; a 16, 17, 20, 22, 26 §§. s még több helyes dolgokat világitanak meg, melyek minden nyelvtanban szükségesek. De ujitásokra, amelyek plane nem is helyesek, nem alkalmas többé a mai irodalmi nyelv.“

Köszönöm Sz. F. ur jó indulatát. De már annak, hogy a mai irodalmi nyelv nem volna alkalmas az *ujitásra* a *további fejlesztésre* és *szépitésre*, határozottan ellent kell mondanom.

Valamint az emberiség haladásában, művelődésében nincs meg-állapodás; ugy nincs a világon nyelv, amelyhez ha ujitás nem is, de *nemesités javitás* ne férne.

Amig az emberi sziv érez és nemesedik; amig az izlések tisztulnak; amig a szép, nagy és nemes iránti érzék ki nem hal az emberek lélekből; amig a fogalmak szaporodnak, s az emberi kutató szellem a buvárlatban el nem fárad: addig a *nyelv*, a beszéd és irás által való szellemi közlekedésnek e hatalmas értelmi eszköze, folyvást javulni tisztulni és fejlődni fog. Ezt el hiheti Sz. F. ur, ha mindjárt én mondom is.

A „Zombor és Vidéke“

1884 szeptemberhó 7-röli száma:

„Beküldetett „A Magyar helyesirás rendszerének alapvonalai.“ Iskolai és magán használatra irta s a tudományos akademia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja Kmethy István. A műben igen sok uj s furcsa szabály van, melyek eddig még egyetlen nyelvtudományi munkában sem födöztettek föl.

Van azonban e műben számos olyan új szabály is, mely fölött pálczát törni nincsen jogunkban. Eltekintve az acceptabilis tételektől, lehetetlen meg nem ütköznünk szerző amaz ujitásain, melyek — talán idővel helyeseknek bizonyulnak, de ez időszerint nem jól hangzanak s nem egyeznek meg a mi nyelvérzékünkkel. Az összetett szókat kiirásukban kötőjellel választja el, pl. viz-szintes, ki-megy, mással-hangzó, össze-tétel stb. Erre nézve legnyomósabb argumentuma az, hogy nem vagyunk képesek helyesen elolvasni, pl. vizszintes szó Kmethy szerént épen ugy olvasható vizs-zintesnek is, mint viz-szintesnek. Nem hisszük, hogy magyar ember a „vizszintes-t vizs-zintesnek olvasná, mert a ki ismeri a nyelvet az helyesen is olvassa, a ki pedig nem ismeri, annak olvasása ily esetekben nem vehető számba. Kimondja továbbá szerző, hogy boly, galy, hely, moly, suly és süly helytelenül iratnak *ly*-lyel, mert szerinte csak a több tagu szókban van helye az ly betünek, az egytaguak pedig j-vel irandók, s ez állitását régi irók műveiből meriti. A kettős összetett betük használatáról sem a legtetszetősb nézetet fejtegeti Kmethy, pl. asszony, összes szenny stb. nézete szerint mind egy összetett betüvel irandó, különben a „*menny*“ szót segitő raggal „menny-nyel“-nek kellene irni. Számos ilyen ujitása van, melynek megitélését hagyjuk csak az akademiára, vagy Szarvas Gáborra s az esetben ha ez elismert tekintélyek Kmethy ujitásait elfogadják, mint helyeseket, mi ugyan egyelőre nem fogjuk követni, de tán igen is a jövő generatio. Elismeréssel kell adóznunk mindazonáltal a szerzőnek buzgalmáért, melylyel nyelvünket tisztitani és izlésebbiteni szándékozott, s művét bárkinek, mint hasznos s tanulságos tankönyvet ajánlhatjuk. Megrendelhetni stb.“

E jó akarattal irt méltatásra csak pár meg-jegyzést kivánok tenni.

Az *újitás* ki-fejezést határozottan el utasitom magamtól. Én nem *ujitani*, hanem *javitani, egyszerüsiteni, csinosítani*, szóval *rendezni* szeretném a magyar helyesirást; tehát természetesen több szónak helyesebb ki-irását is. Művecském nem akar több lenni egyszerű *javaslatnál*, amelyet ha el fogad az akademia és a köz használat jó; ha nem, arról sem tehetek. De arról lelkemben meg

vagyok győződve; hogy az, aki hazáját nemzetét anyanyelvét s ennek csinosodását javitását és fejlesztését óhajtja, föltétlenül el nem itélheti művemet; mint tette azt *Makári Papp Miklós* sáros-pataki tanár akiről, illetőleg birálatáról, alább fogok szólani.

Azt, hogy művemben „igen sok oly furcsa szabály van amelyek eddig még egyetlen nyelvtudományi munkában sem födöztettek föl," köszönettel veszem. Ennél nagyobb dicséretet nem mondhatott volna művemről a „Zombor és Vidéke".

Azt mondja e lap (szerénte ujitásaimra), hogy azok olyanok amelyek talán idővel helyeseknek bizonyulnak; de ez idő szerént nem jól hangzanak s nem egyeznek meg a mi nyelv-érzékünkkel.

Erre csak anyit jegyzek meg, hogy: az *igazság* mindig *igazság* marad; és hogy: az általánosan ismertt igazságokon kivül, még nagyon sok igazság létezik.

„Minél tovább halad a kutató szellem az ő búvárlataiban, — mondja Goethe, — annálinkább felismeri hogy még számtalan igazság van, melyekről sejtelme sincs. Ha pedig valaki nem jutott ennyire, az még nagyon tudatlan. Az a rationalismus pedig, amely csak azt tartja igaznak, amit felfog, hasonlit ahhoz az indiai királyhoz, aki nem hitte hogy *a viz megfagyhat*, mert még *jeget* soha sem látott".

Ami igazság lesz holnap, az ma is igazság: mert az igazság önmagában létezik. Az, hogy valamely igazságot nem ismerünk, vagy nem fogadunk el: annak erejéből semmit sem von le. Amit ma nem látunk, látni fogjuk már holnap; s amit mi nem látunk meg, meg látják azok, akik utánunk jőnek. Az igazság, az eszményi és erkölcsi világban, olyan mint a természeti világban a világosság; amely még akor is meg volna, ha senki sem venné figyelembe.

Nem akarnám a „Zombor és Vidéké"-nek jó indulatát roszszal fizetni vissza; de a helyesirás érdekében el nem hallgathatom azt a téves fel-fogást, amit a birálat irója tanúsit avval az állitásával hogy, szükségtelen az öszetett betűkkel érintkező öszetett szavak ki-irásánál kötőjelt használni (7. §.): mert nem hiszi, hogy magyar ember a *vizszintest vizs-zintesnek* olvasná; igy okoskodván:

„mivel aki ismeri a nyelvet, az helyesen is olvassa; aki pedig nem ismeri, annak olvasása ily esetekben nem vehető számba.“

Bizony ez nagyon naiv érvelés, amely csak abban az esetben állhatná meg helyét, ha a magyar ember világra-jöttekor azonnal el kezdene beszélni irni és olvasni. Már pedig ezeket a képességeket nem hozzuk magunkkal a világra; hanem tanulni kell úgy a született-magyarnak, mint az idegennek.

Ha már most az oly ösze-tett szavaknál, mint pl. *vizszintes lánczsor igazság tetszészaj házsor készséggel,* nem használunk kötőjelt (-); a kezdő, legyen az magyar vagy idegen, nem a szóelemzési hanem a szótagolási szabályok szerént fogja olvasni; tehát olvashatja a *tetszészaj*-t *tetszé szajnak* is *tetszészajnak* is: minthogy semmivel sincs jelezve sem az, hogy a második *sz* nem ösze-tett betű, tehát egyhang; sem az, hogy a tetszészaj öszetett szó (tetszés-ből és zaj-ból). Igen természetes hogy e zavarokat könyű szerrel ki kerülnénk, ha a két jegyű de egy hangú ösze-tett betűket egy jegygyel vagyis egy betűvel irnánk annál is inkább; mert hangjuk nem ösze-tett, hanem épp oly eredeti, mint az *a b p k* sat; következés képp azoknak nem két, hanem csak egy jegyből kellene állaniok. Ekor a kötőjelek is el maradhatnának. Azt hiszem, hogy evvel csak könyitenénk a helyesiráson és olvasáson.

Tévesen fogja reám továbbá a tisztelt biráló ur, hogy én határozottan állitom művemben azt, hogy a *boly galy hely moly suly* és *süly* azért iratnak helytelenül *ly*-lyel, mert csak a több tagú szókban van helye az *ly* betűnek; az egy tagúak pedig *j*-vel irandók. Mert én a származék szavakra, mint amelyek rendesen tőjük hangját követik, különösen reflektáltam; és mert a 8. §-ban, amely ugyanis a *j* és *ly* hangok használatáról szól, kézzel-foghatólag be bizonyitom hogy az egy tagu *j* hangu *tő főnevek* egyszerű *j*-vel irandók; sőt állitásom mellett 50 ily egy tagú *tárgy-főnevet* és 16 *hely-nevet* nevezek meg, amelyeket ma is *j*-vel irunk még-pedig e ki-irási mód okának és szabályának ismerése nélkül. Ki mutatom azt is, hogy a gyakorlat csupán nyolcz *(boly galy hely moly suly süly dölyf ölyv)* szó ki-irásánál tér el e nyelvtani törvénytől; amely 8 szóról szintén ki mutattam, hogy helytelenül iratnak *ly*-lyel.

Állitom továbbá művemben hogy a *két tagú tő főnevek*, alig számba-vehető ki-vétellel, *ly* betűvel iratnak; amit is 100-egy néhány szóval bizonyitok be. Ki-vétetnek e szabály alól az *aj* hangú *két tagú* főnevek, mint amelyekről külön szabály rendelkezik. Az *aj* hangú két tagú szavak ugyan is, a *guzsaly* és *karvaly* szavak kivételével, több tagúságuk mellett is *j*-vel iratnak. Miért irjuk a *guzsajt* és *karvajt guzsalynak* és *karvalynak*, akor amikor *73 hasonló hangú szót* j-vel irunk, azt hiszem hogy még *Szarvas Gábor* sem tudná okát adni; akire pedig biráló ur teljes megnyugvással hivatkozik.

Nem áll tehát a „*Zombor és Vidéke*“ birálójának az a ki-jelentése, mintha én azt állitanám művemben, hogy: „csak a több tagú szókban van helye az *ly* betűnek.“ Mert én nem szavakról, hanem csak *j* hangú *egy két* és *több* tagú *tő főnevekről, származék szavakról, névmásokról, melléknevekről* és *határozókról* beszélek művemben; és mert oly *j* vagy *ly* hangú szavakról is teszek emlitést, amelyeket 2—3 tagúságuk mellett is *j*-vel irunk; valamint oly szavakról is, amelyek egy-tagúságuk mellett is *ly*-betűvel iratnak *(ily oly mély selyp)*. Ilyenek az *án én* és *ár* végzetü *j* hangú szavak (*burján bojtorján tömjén bojtár* sat.), amelyeknek különben más ismertető jelük is van. Ily ismertető jelek még, és pedig a legcsalhatatlanabbak, az *rj mj pj jt tj* sat. hangok*) (Pl. *orja, szederj, cserje, sarju, perje, borju, márjás, varju* sat. tárgynevek; *Velejte, Eperjes, Semjén, Tarján, Borjád, Torja* sat. helységnevek).

Azt az állitását sem fogadhatom el a tisztelt biráló urnak, hogy a *j* és *ly* hangokra vonatkozó szabály-tételeket régibb irók műveiből meritettem volna; mert azokat egyenesen magából a nyelvből, illetőleg az egyes szavak alkatából és nyelvtani minőségéből meritettem. A régi irókra való hivatkozással csak azt akartam bizonyitani, hogy már azok is foglalkoztak a *j* és *ly* hangok helyes alkalmazásával.

A *j* és *ly* hangú szavak helyes ki-irására való tekintetből általam meg-figyelt szabályok tehát, minden bizonynyal szabályok, és azok is maradnak; mert létezésük kétségbe vonhatlan, és mert

*) Ezek művemből tévedésből maradtak ki.

a gyakorlat, (összesen 15 szó ki-vételével) habár akaratlanul és indokolatlanul is, de el ismeri jogosultságukat.

Meg emlékezik még biráló ur a kettősen hangzó össze-tett (két jegyű) betűk egyszerűsitésére vonatkozó javaslatomról; amelyről azt mondja, hogy: „nem a legtetszetősebb nézet.“ Izlés dolga. Már az én szememben és ajkamon sokkal tetszetősebb, ha a *szennyt* (vagyis *szenyt*) segitő raggal *szeny-nyelnek*, irjuk; nem pedig *szenny-nyelnek* vagy épp *szenyny-nyel-nek*. Csak egy tekintetet kell rá vetni, hogy mindenki tisztában legyen vele.

A kettősen hangzó össze-tett (két-jegyű) betűknek emez izléstelen alkata el várná a magyar nyelv művelőitől, hogy az egyszerű és össze-tett két-jegyű betűket másokkal, czélszerűbbekkel váltsák fel; vagy legalább a ki-irásukat, a nyelvtani viszonyokra és alakokra való tekintettel, egyszerűsitsék. Higyék el az illetők, hogy e kettősen hangzó kettős betűk tökéletesen el rútitják nyelvünket. E tekintetben már 1834-ben eképp nyilatkozott *Udvardy* a „Felső magyarországi Minervá“ban:

„Csak a kettős *gy ty ny* sat. bélyegünket kellene még, egy bélyeggel kitennünk; akkor osztán látná akármely Nemzet, miképpen próbáljon nyelvünk alapi tökélyjével mérkőzni.“

Ennek pedig épp félszázadja már, és még ma sem akarunk szakitani emez izléstelen ósdi szokással.

Igen helyesen mondja biráló ur, hogy művem meg-itélését „hagyjuk csak az *akademiára* vagy *Szarvas Gáborra*. Én is hasonló nézetet fejeztem ki az „olvasóhoz intézett szavaimban.“

A „Szabolcsmegyei Közlöny“

könyvbirálója (Ppp.),

a „Komárom és Vidéke“ példájára, szintén egy sok jó akarattal irott tárcza-czikkben emlékezik meg művemről.

Minthogy azonban meg-jegyzéseinek legtöbbje ellenében ugyanazokat az érveket kellene fel hoznom, álláspontom védelmeül, amelyeket már nagy részben elő adtam; azokat ismételni nem akarom. Van azonban a „Sz. K.“-ben uj meg-támadás is. Ilyen a többi közt a művem 44. § ában tárgyalt hiány-jel; amelyről a „Sz. K“. censora azt mondja hogy szakitsak vele amely, „derekas indokolásom daczára is, ósdiságra emlékeztet.“

A hiány-jelekről, amelyek szeréntem a sajátító ragokat pótolnák, azt mondom művem 44. §-ában:

„Szokásban van nálunk, hogy a sajátító ragokat nem mindig irjuk ki; illetőleg kapcsoljuk a nevekhez részént szokásból, részént a szép-hangzásra való tekintetből.“

Azt mondom továbbá ugyancsak a 44. §-ban:

„Igaz hogy a sajátító rag, a széphangzás kedvéért, sokszor el-hagyható; de ekor az el-hagyást valamivel mindig jelezni kell. Ilyenül lehetne használni a még mindig élénk emlékezetben levő *hiányjelt (')*. Pl. ez: *„Az apám háza udvarának északi fele-része eladó.“* igen különösen hangzanék, ha igy irnánk: *„Az apámnak házának udvarának északi fele-része eladó.“* De az értelmi tisztaság szempontjából, *rag* vagy *jelzés* nélkül sem hagyható. Czél szerű sőt szükséges tehát, hogy az el-hagyott rag helyét *hiányjellel* pótoljuk. Pl. *„Az apám' háza' udvarának északi fele-része eladó.“* Mert előfordulhat ez igy is: *„Az apám háza' udvarának északi fele részét eladta.“* Ekor meg van mentve a széphangzás is, a nyelvtani szabály is, az értelmi tisztaság is.

Aki e javaslatomban értelmi tisztaság helyett ósdiságot lát, nagy tévedésben van. Tehát valamely helyes szabályt csak azért ejtsünk el, mert *ósdi?!* Ha ez állana, akor mindenek előtt az *evésről* kellene le mondanunk; mert ez már csakugyan *régi szokás.* De meg miért használunk két *b*-t *(bb)* a közép fokban, hiszen már a XV. században egy *b*-t használtak. (Lásd: Tinódy S. „Enyingy Terec János vitéssége 1553.“)

Avagy ódiság volt, a XIV. és a következő századokban, a humanismus czimén, a Krisztus előtt élt pogány irók classicitását fel újitani; sőt közép-iskoláinkban azokat manapság is tanitani?! Kinek jutna eszébe például ósdiságnak mondani az ókor remek épitészeti productumainak utánzását amelyek, *renaissance* (olvasd: reneszánsz, ujra születés) elnevezés alatt, ma is kapósak.

A szép-művészetekben a régihez az eredetihez való visszatérés, nem hanyatlás; hanem ujabb kezdet arra nézve, hogy a régit a mai szükségletekhez, vagyis a mai tisztultabb izléshez, alkalmazzuk. Igy *„gyujtunk a régi fénynél új szövétneket.“*

Az *ly* és *j* hangok használatára vonatkozó szakaszról (8. §.) következőleg ir a „Szabolcsmegyei Közlöny“:

„A 8. §. 1. alatti szabályában megfelel Kmethy ur értelmes növendéke kérdésére, mely egykor úgy zavarba hozta, hogy „kissé el is pirult.“ (Lásd az előszót.) Az akkori szégyen pirja helyett most már bátran ott ragyoghat érdemes veterán irónk arczán az öröm pirja. Hogy van ilyen is; tudom a költőktől. A szabály egyszerű és oly igénytelen, hogy nem mindenki tudja megérteni a becsét. Megengedem, hogy valamelyik irónk valahol definiálta már, de én legalább nem hallottam arról eddig s én részemről oly remeknek találtam ezt a columbusi tojást, hogy a füzetért nagyon kevésnek tartom az 50 kr. árat. A merész homlokkal megállapitott szabály alól kivételre jutott 8 főnév sorban megadta fejét s egymás után láttuk aláhanyatlani arról a fényes polczról, a hová a „kivételes szabadalmak“ patentemberei szoktak jutni, érdem nélkül, ok nélkül; de, ahonnan éppen olyan csúfosan lepotyoghatnak, ha jön a leszámolás órája, mint a mily kevélyen begyeskedtek ott.

Nem túlozunk, nem a feltalált kincs feletti túlságos boldogságunk mondatja velünk, hogy *ez a fejezet, ennek mind a nyolcz pontja nagyon megérdemlené, ha a tud. akadémia illető osztálya, melynek a könyv ajánlva lőn, behatóan át meg át olvasgatná s ne bánna ezzel is ugy, mint az a jóllakott gyerek, a ki a legszebb, legjobb izü almát is férges számba veszi s oda dobja a malaczok válujába.*

Maga ez a gyönyörű szakasz egész rózsa-szinű pápaszemet tudna az orrunkra tukmálni elannyira, hogy a még át nem lapózott 44 oldalon mondottakat ab invisis elfogadnók. De mivel nem akarunk szőrszálhasogatók lenni: és mivelhogy végeztünk a mi nézetünk s álláspontunknak nem hizelgő helyekkel: azzal a mi ezután következik, csak dicsérni tudjuk Kmethyt.

A fokragos szókról megint oly véleményt nyilvánit a szerző, a melyet már rég szerettünk volna előbb is hallani s megvalósulva látni szerző óhajtását; ami fájdalom! az akadémia esetleges segitségével is iszonyú revoluczió nélkül nem számithat arra, hogy egyhamar testté váljék.

Abból még, hogy a közép s felső fokrag egyszerüsitését sürgetvén, egyszersmind nem szól arról hogy a *s, sz* hangon végződő mellékneveknél nem ritka az a jelenség (édesb), legédesb, (merészb), legmerészb, nem következtetek arra, hogy szerző figyelmét elkerülte; hanem arra, hogy a nagyon kevés négy ivbe nem akarta mind össze zsúfolni, a mit felkutatott s magának feldolgozott. Szóval kitünt hogy Kmethy inkább nyelv-buvár mint iró: inkább katona még ma is, mint „Gesellschafter.“ Pedig nem ártott volna, ha egy kicsit többet csevegett volna, ha vastagabbá lett volna a mű. Azt a néhány krajczárnyi többletet is szivesen lefizettük volna értte.

Olvasóinkat pedig arra kérjük, hogy e *tudományos* gonddal, fáradsággal irt művet sziveskedjenek megrendelni saját érdekükben; mert Kmethy „Helyesirási Rendszerére“ ma még rá vagyunk szorulva; még ma is, amikor pedig gomba-módra teremnek a könyvek.“

A „Sárospataki Lapok“

1884. 40. 41, 42, 43, 46, 48, 51, 52 számaiban

Maklári P. Miklós sárospataki tanár veszi boncz-kés alá művemet. Tehát 8 számban 15 hasábon mondja el róla nézetét, mégpedig a legnagyobb roszakarat-sugaltta hangon és modorban.

„Könyv-birálat“ czimü czikk-sorozatának elején mindjárt el itéli művemet, és képességemet kétségbe vonja. Szememre lobbantja gúnyosan hogy: *„munkám nagy czélra tör“*, hogy *„az önbizalom magas hangján beszélek“*.

Ugy van, nem tagadom. De ez még magában nem elég ok arra nézve, hogy a „nagy czél felé törekvőt“, az „önmagában bizakodót (de nem *el-bizakodottat,* ez egészen más) *le dorongoljuk bátorságáért; pellengérre állitsuk* és *a szamarak padjába ültessük,* mint Maklári ur tesz velem birálatában.

Birálatának ellenséges hangjából arról győződtem meg, hogy szerény művecskémnek még is van valami értéke; habár Maklári ur mindent el követ, hogy az akadémiát és a közönséget félre vezesse.

Törekvésével és czéljával tehát, már az első és második közlemény olvasása után, tisztában voltam. Épp e legkevésbé sem nemes törekvése birt és bátoritott arra hogy, ki-tűzött czélomhoz, t. i. *a magyar helyesirás egyedüli alapját képező* **szófejtés elvéhez**, *még szivósabban ragaszkodjam;* és hogy *okoskodásait halomra döntsem.* A harag a boszú és a roszakarat nagyon gyenge logikai láncz-szemek, amelyeket igen könyü szét tépni. Kiséreljük meg tehát e lánczszemek el-tépését.

A be-vezetés vagyis a le-dorongolás után, igy kiált fel Makláry ur:

De hát csakugyan olyan szomoru helyzetben vagyunk, mint Kmethy ur állitja?! „Három évtized alatt meg győződtem nem csak a magyar helyesirás elveinek rendezetlen voltáról,

hanem iróinknak és nyelvészeinknek a helyesirásban való tájékozatlanságáról is.“ (Lásd „A Magyar Helyesirás Rendszerének Alapvonalai“-nak 3-dik lapján: „A szerző szava az olvasóhoz.“)

„No hát, — folytatja Maklári úr. — a nyelvészek és az irók általában ezt a bókot megköszönik s a tájékozatlanság kövét egyedül illetékes helyére tisztelettel visszadobják.“

Nahát én azért is azt mondó vagyok, hogy igen is nagy a tájékozatlanság könyv-iróink és nyelvészeink táborában.

Maklári úr előtt talán tájékozottságra mutat az, hogy ezt a szót *valyon* az egyik iró és nyelvész *vajon*-nak, a másik *vajjon*-nak, a harmadik *valjon*-nak irja; vagy hogy az *avval* helyett *azzal*-t is, *azon*-t is használnak: az egyiknek *mily szép!* a másiknak *mi szép!* (a természet); az egyik igy irja *aki amely ami*, a másik *a ki a mely a mi*; az egyiknek *a szerint*, a másiknak *a szerént*, a harmadiknak *aszerint* (helyesebb); az egyik ir *anynyit*, a másik *annyit*, a harmadik *anyit*; az egyik az *ahoz*, a másik az *ahhoz* (huzódik); az egyik *ekép*, a másik *ekkép*, a harmadik *eképpen*, a negyedik *ekképpen* (beszél); az egyik helyesebbnek találja az *azomban*-t a *külömben*-t, mint az *azonban*-t *különben*-t; (holott sem *azomos* sem *külömös* nincs, hanem csak *azonos* és *különös*); Jánoséknak *szekerük* van, Páléknak *szekerök*; az egyik orvos *ösmeri*, a másik *ismeri*, a harmadik *esméri* (betegjének baját); egyik *izen*, a másik *üzen* valakinek valamit); az egyik *kün*, a második *kin* a harmadik *kinn* (van); az egyik *az után*, a másik *azután*, a harmadik *aztán* a negyedik *osztán* (következik); az egyik azt kérdezi *hogy* vagy? a másik *hogyan* vagy? az egyiknél *hibázik*, a másiknál *hiányzik*, a harmadiknál *hijányzik* (valami); Pál *mitse* (tud), Péter *mitsem*(tud), János *semmit se*(tud), István *semmit sem*(tud); az egyik *többé* a másik *többet* (nem megy a fára); az egyiknek *egygyütt*, a másiknak *együtt*, a harmadiknak *eggyütt* (a jobb); az egyik *müveli* a másik *míveli* (a földet); az egyiknek a *közül*, másiknak a *közzül*, harmadiknak a *közöl*, negyediknek a *közzöl* (tetszik); az egyik *általánosan*, a másik *átalánosan* (beszél); az egyiknek *beh szép!* a másiknak *de szép!* a harmadiknak *be szép!* (a szép); az egyik *mindig*, a másik *mindég* (jókedvű); az egyik *felette*, a másik *felettébb*, a harmadik *fölöttébb* (örül); az egyik *alul*,

a másik *alól* (van); az egyik *szégyenli*, a másik *szégyelli* (a dolgot); az egyik *hisszük*-öt, a másik *hiszszük*-öt (használ); Péter *szakitja*, Klára *szakasztja* (a virágot); Péter *önkéntes*-nek Pál *önkénytes* nek (állott be); az egyik *kéntelen*, a másik *kénytelen* (türni); az egyik *bádjatt*, a másik *bádgyatt*, a harmadik *bágyadt*; az egyiknek *meghajlom*, a másiknak *meghajlok*; az egyik *minél*, a másik *mennél* jobban ázik: annál jobban fázik; az egyik *megbocsát*, a másik *megbocsájt*; sat. sat. sat.

Továbbá egy-öntetűségre vall az ily ragozás: *anyám anyád anyja, tanyám tanyád tanyája; szám szád szája, szájam szájad szája; atyám atyád atyja, kutyám kutyád kutyája, gatyám gatyád gatyája*; sat

Ott van az *illetve* és *illetőleg* szavak, amelyeknek használásánál oly zür-zavar uralkodik, hogy az ember nem tudja csudálkozzék-e vagy nevessen rajta. E két szó mai alkalmazásából azt kell hinni az embernek, hogy mindkettő ugyanazt a fogalmat fejezi ki. Pedig a dolog nem igy áll. Az *illetve* (bezüglich) mindig kapcsolatos össze-függésben áll a főnévvel és tárgy-ragot vonz maga után; pl. *illetve ezt, vagy azt.* Az illetőleg (respective, rücksichtlich) pedig mindig valamely tárgynak vagy cselekménynek közelebbi meg-határozását jelzi, és a főnévvel sen.mi-féle össze-függésben nem áll; pl. „*A miniszter beszélt, illetve felelt.*“ helytelen e helyett: »*A miniszter beszélt, illetőleg felelt.*“ Épp ily helytelen: „*A miniszter beszédét illetőleg*, én . . .“ e helyett: „*A miniszter beszédét illetve*, én . . .“

Azt mondhatja ezekre *Maklári* úr, hogy mindez csak egyes irók szeszélyének ki-folyása. Meg engedem. De azt meg Maklári úr engedje meg hogy, lehetetlen egy-öntetűségről és helyes tájékozottságról beszélni ott; ahol az iskolai könyvek közt oly meg-lepő el-térések vannak, mint a mi magyar nyelvtanaink és nyelvtudományi műveink közt van.

Előttem fekszik *Szvorényi Józsefnek* „Magyar Nyelvtan“, *Luther Nándor*nak „A Magyar Nyelvtan Elemei“, *Imre Sándor*nak „A Magyar Mondattan“, *Simonyi Zsigmond*nak „Kis Magyar Nyelvtan“ és „A Magyar Kötőszók“ czimű nyelvtudományi műve.

Hasonlitsunk össze e 4 nyelvésznek nyelvtani meg-határozásaikból pár tételt.

Szvorényinál pl. a *nomen substantivum* (Hauptworth), **fő név**, az *attributum* (Beiwort) **melléknév**, *Lutternál* a *substantivum* **dologné**v, az *attribut.* **tulajdonságnév.**

Szvorényi a főneveket fel osztja **összerű** (concretum) és **elvont** (abstractum) főnevekre; az összerűeket ismét **tulajdon köz-** és **gyű-főnevekre**, az elvonttakat **tulajdonságot állapotot** és **cselekvést** jelző főnevekre osztja. *Lutter* a főneveket következőleg osztja fel: **köznév** (Gemeinname), **tulajdonnév** (Eigenname), **gyűnév** (Sammelname), **gondolatnév** (Gedankenname) és **anyagnév** (Stoffname.)

Imre Sándor mondattana szerént van: *egyszerü, bővitett, létjelentő, tartalmas, állitó, tagadó, elismerő, kivánó, gyanitó, szükségjelentő, kérdő, óhajtó, rendelő, összetett, egymásmellé* és *egymásalá tartozó, fő, mellék, főnévi, melléknévi, határozói, egymásmellé sorozott, helyhatározó mellék, módhatározó mellék, főnévi elvont mellék, végokhatározó mellék, föltételes mellék, megengedő mellék, főnévi összerü mellék, idő és módhatározó mellék, okkapcsoló kör-, feltételes kör, megengedő kör-, czélzatos kör-, szétválasztó kör-*, és *visszahozó körmondat.* A mondatokat pedig az állitmány jelentménye szerént minősiti.

Simonyi Zsigmond szerént vannak: *mellérendelt* (kapcsoló, választó, ellentétes, következtető, magyarázó), *alárendelt* (alanyi, tárgyi, határozó, jelző) mondatok. Ezeken kivül vannak még szerénte: *főnévi, jelentő, kivánó, tárgyi, fő, állapothatarozó, eredethatározó, véghatározó, módhatározó, okhatározó, időhatározó, jelző, kérdő, relativ, mellék, czélhatározó, hasonlitó, következményes, helyhatározó, feltételező mondatok*, s a mondatokat, az ő rendszere szerént, a *kötő-szavak* minősitik.

Szvorényi már csak 10 mondatot különböztet meg és állit fel *(egyszerü, hiányos, összevont, röviditett, összetett, közbevetett, összesorozott, összefüggő, többszörös összetett és kör)*, s a mondatokat az *alany, állitmány* és *mondatrészek száma*, és a *tartalom közötti összefüggés minősitése* szerént határozza meg.

Lutter szerént van *egyszerü, bővitett egyszerü, összevont, egyszerü, összetett* és *körmondat;* s a mondatok minőségét az *alanyok* és *állitmányok számától* s a *mondatok alkatrészeitől* (melléklet, jelző, tulajdonitmány, kiegészités sat.) föltételezi.

Itt csak 4 nyelvészt, tehát négy nyelvtani zisztemát mutattam be; azonban igy vagyunk valamenyivel. És e nyelvészek tankönyveit széltére tanitják az iskolákban. Valóban nagyon tág lelkiismeretre mutat, az illető nyelvtan-iróknak eme könyelmű elbánása a nyelvvel, a nemzet e legdrágább kincsével! Ugy látszik, hogy többre becsülik saját dics-vágyukat magánál a nyelvnél. Mert hogy e nyelvészeti különczködések, a nyelv tanitásnál, nem előnyösek: azt hiszem fölösleges bizonyitgatnom. A legnagyobb vétket azonban minden bizonynyal azok követik el, akik ezeket a különféle rendszerben irott, complicatio tekintetében egymással versenyző s csakis a nyelv és fogalmazás meg tanulásának nehezitését czélzó nyelvtanokat az iskolákba vinni engedik.

Menyi eredménye lehet az ily tankönyvek tanitásának: kitünik épp eme szerző urak fogalmazási képességéből.

Nehogy azonban abba a hibába essem, amit *Maklári* úrban megrovok; hogy t. i. *állitok*, de *nem bizonyitok*: példákkal is szolgálok.

Szvorényi József fentebb emlitett nyelvtani munkájának harmadik javitott (1866) kiadásához irt előszavában a következőket mondja szóról-szóra:

„Tehát, ámbár magam is tudom, hogy nem egy jó ut vihet ugyanazon czélra, se nem követelek talán, sem le nem vonok azon egy-két oldalról nyilvánult nézet irányában, mely tanmódom kezelését nehéznek, — kényelmetlennek találja, hogy ha azt, mit legjobb tudomásom szerént magam, s pártolásuk folytán mások — ha csak viszonylag is — czélszerütlennek nem tarthatunk, — könyvemet eme nézetben levőknek is ujra figyelmébe ajánlom, és ujra kimondom, hogy — miután (minthogy helyett) nyelvtanitás legközelebbi czélja, miszerint a tanuló érteni tanulja a nyelvet, azaz saját fogalmai- s gondolatainak összegét érezhesse abban visszatükröződni és tágabb kört nyerni — a puszta nyelvtani *alakok özönén fenúszva* **beható** *nyelvismeretet nem terjeszthetünk soha.*“

Bizony-bizony, az ily mondat- és szó-füzéssel sem igen terjeszthetjük a nyelvismeretet.

De menjünk tovább. Nézzük *Imre Sándor* szófüzését. Emlitett mondat-tanának (1875-ki kiadás) „Rövid útmutatás“ czimü bevezetésében a többi között ezeket mondja:

„Nézetem szerént — és ugy hiszem, hogy e tekintetben a jobb részt választottam — ha valaminek, az anyai nyelv tanitásának nem szabad elszigetelt tantárgynak lenni, hanem minden

más tantárgy által eszközlött hatást, fejlődést nem csak tekintetbe venni, hanem vezetni, kiegészíteni, sőt tökéletessé tenni; ugy hogy ha egyéb tantárgyak feladata esmeretek, nézetek érzelmek, eszmék birtokába juttatni s ekkép fejleszteni: az anyai nyelv tanitási feladata lesz az anyai nyelvet ama fejlődés alkalmas, vagyis minden eszmének kifejezésére hajlékony közegévé tenni, s mindent amit amazok adnak, elsajátitani, a nyelv öntudatos használata, ügyes és művelt beszéd által."

Szabad-e iskolai könyvben ily mondat-füzéssel élni; amelyet hiában próbálnánk, a világ bármely nyelv-könyve szerént is, mondattanilag meg határozni. ? !

Simonyi Zs. pedig „*A Magyar Kötőszók*" czimű jutalmazott pályamunkájának előszavában igy ir:

„Azért czélszerünek láttam, hogy munkámnak egészben mondattani keretet adjak, s a tartalomjegyzékre csak egy pillantást kell vetni, hogy a mondattani csoportositást maga előtt lássa az olvasó."

E mondat hibás voltának ki-mutatása előtt, nézzük mit mond Simonyi az **és** es a **s** kötőszavak használatáról. Azt, amit e tekintetben szabályul fel hoz, nem ő mondja ugyan; hanem *Halász Ignácz* (Nyelvőr. VI. 253—255 l.). De az mindegy.

„*Az* **és** *első sorban,* — mondja **Halász** idézi **Simonyi,** — *olyan mondatokat kapcsol egybe, melyeket a tartalom közössége köt össze.*" Biz' ez kissé ruganyos meg-határozás; de a fel-hozott példák eléggé világosan kijelölik a határt. Pl. „*A te néped az én népem és a te istened az én istenem.*" E mondatban a tartalom teljesen közös. Annál nagyobb a hiba tehát, ha a szabály ellen legelőször is maga a szerző vét.

Az előző sorokban szó szerént idézett szövegben, bár az összekötő **s** ott szerepel, nincs meg teljesen a tartalmi közösség; mert a **s** után következő mondatrészben, amely inkább önálló mondat, egészen más körülményről van szó. Tehát nincs meg bene a szigorú tartalmi közösség. De meg, mint mondat sem egészséges, amenyiben még a pontozás is helytelen.

Ime ezek az urak 30—40-féle mondatot is fel állitanak kézi könyveikben; holott ők magok sem képesek mesterkélt szabályaikhoz alkalmazkodni. Nyelvtan-iróink valóságos mondat-betegségben szenvednek. Azt hiszik, vagy legalább tan-tételeikből az tűnik ki, hogy az eszméket és gondolatokat egyenesen a

mondatok határozzák meg; hogy mondat nélkül gondolkozni sem lehet. A *szófüzési* és *irálytani* szabályokat össze zavarják a *mondat alkotásival;* holott mind-három külön önálló részét képezi az irás-tudománynak.

Az ily nyelvtanitók okai az után annak, hogy az iskolákból az életbe ki-lépő ifjuból lett biró oly végzéseket hoz, mint az alább olvasható; amelynek hiteles másolatát bárki meg tekintheti nálam

„Másolat. 261/1884. P. sz. Tárgyalási jegyzőkönyv. M. Á. tpénztári (takarékpénztári) gondnoknak Sz. Gy. elleni perében. Végzés. Előre bocsátásával annak hogy alperes képviseletében B. L. ügyvéd által 244/74. p. sz. alatt beadott tárgyalást meg előzőleg napon érkezett iratokhoz csatolt alperes személyes idéztetés czélzó kérvény kérvényező ügyvéd által 559/83. p. sz. felebbezéshez csatolt általános megbizással szemben az ügyvédi rendtartás 41. §-ra tekintettel ezuttal a szabályszerü idézésre figyelemmel tekintetbe nem vehető alperes a f. é. január 25-iki tárgyalásra szabályszerüleg idézettnek tekintetvén, ezuttal még mindig törvényszerű képviselője utján és ezen felül sajátlag értesittetik, miszerént B. L. ügyvéd ur (!) bejelentésével hivatolt törvény figyelembeni tartása mellett esetleges további jogképviseletéről gondoskodnia jogában áll. Stb Ny. . . . kir jbiróságnál (járásbiróságnál) 1884. Január 30. (olvashatlan aláirás) kir. j biró. (P. H.)"

Ez csak egy csepp a tengerből.

Fájdalommal kell be vallanunk hogy: nem tudunk helyesen és értelmesen sem fogalmazni, sem irni

Miért?

Mert nincsenek egységes, világos, egyszerű nyelvtanaink és szófüzési szabályaink; amelyekből utba-igazitást meritheténk. Az iskolában fejébe verik a tanulónak a sok tengernyi szabályt: midőn pedig ki lép az életbe, egy levelet nem képes hibátlanul fogalmazni.

Fel fogják, meg tanulják és az életben érvényesitik ifjaink a legnehezebb és körmön-fontabb tudományokat; lesz belőlök kitünő ügyvéd, keresett orvos, jeles mérnök, igazságos biró, hires szónok, tanár és tudós: de magyarul helyesen fogalmazni és irni egyik sem tud.

Pedig e nyomoruságokon igen könyen lehetne segiteni.

Mondassék ki hogy a mondatokat nem a kötőszavak és nem a mondatban ki-fejezve levő ezer meg ezer-féle eszme- és gondolatraj értelmi minősége, hanem a gondolatoknak rendszeres be-osztása, a nyelv- és mondat-elemeknek több vagy kevesebb száma vagyis a mondatnak alkatrészei minősitik; amely be-osztásnak az után szemmel is látható alakot a mondatjelek (a kommatizálás) adnak, amelyek szintén gyökeres reformra várnak.

Hiszen ha *Imre Sándor* mondattani szabályai állanának, ugy anyi mondatnak kellene lenni, ahány eszme és gondolat csak van az ember lelki világában! Mert ha van *létjelentő* mondat, ugy *nem-létjelentőnek* is kellene lenni; ha van *szükségjelentő*, kell lenni *bőségjelentőnek* is! Vagy ha Simonyi szerént a mondatokat a kötőszavak minősitik: minő mondat lehet az, amelyben egyetlen kötőszó sem fordul elő?!

Amig nyelvtanaink a mondatokat úgy és anyi-féle képp határozzák meg, mint *Simonyi Zs.* és *Imre S.*; amig egy-egy nyelv-elemnek két-három el-nevezést adunk; amig a szóelemzés elvét el nem fogadjuk a helyesirás alapjául; amig a fel-állitott egyes szabályoknak is több-féle magyarázatot adunk, s a választást a tetszésre bizzuk; amig nyelvészeink nem az egyszerű hanem a mesterkélt szabályok fel-állitásán törik fejüket; amig a mondatjelektől (, ; . : ? ! sat.) meg tagadjuk azoknak a mondatokra s az értelmi világosságra való be-folyásukat és szabályozó hatásukat: addig ne is gondoljunk arra, hogy a magyar tanult ember helyesen tudjon fogalmazni és irni; addig helyesirási egy-öntetűségről és alapos tájékozottságról, még csak ne is álmadjunk.

Ha tehát azt akarjuk, hogy az utánunk következő nemzedék helyesen tudjon irni és fogalmazni: okvetlen szakitanunk kell az eddigi ész-ficzamitó és csak a fel-fogást zavaró complicált rendszerrel. Visza kell térnünk az egyszerűség és világosság elvéhez nem csak azért, hogy szebbé és meg-érthetőbbé tegyük irásművünket; hanem hazafiui kötelességből is. Mesterkélt, nehézkes és határozatlan szabályok mellett: nem igen fogjuk nyelvünket idegen ajku polgártársaink közt terjeszteni. Minél kevesebb és határozottabb a szabály valamely nyelvben: annál könyebb azt meg tanulni.

Ezek után visza-térve a *Makláry* ur által emlegetett tájékozottságra; valóban különös fogalmai lehetnek *Makláry* urnak az egy-öntetűségről és tájékozottságról: ha az állitása ellenében általam fel-hozott emez *el-téréseket, határozatlanságokat, tájékozatlanságokat, zürzavarokat* és *különczködéseket* rendén-való dolgoknak és állapotoknak találja!

* * *

Majd a helyesirási alap meg-állapitásának történetét mondja el Makláry ur, *Révaytól* kezdve egész a mai napig. Azt mondja ugyanis, hogy: „*Révay* vizsgálván e régi iratokat, meg győződött, hogy a régi irók a helyes ki-fejezés és szófejtés elveit követték; miért ő is (t, i. Révay) főelvnek vevén az euphonia (jó-hangzat) által segitett *etymologiát*, másodiknak pedig a *helyes kiejtést*: ez alapon a magyar helyesirás rendszerét is ki-fejtette. Rendszerét az akademia, amennyire lehetett, közkeletüvé tette; majd el-téréseket tapasztalván, 1856-ban készült s kiadott munkálatában ki mondta hogy: „A helyesirás főalapját a kiejtés teszi, tekintettel a nyelvtudományra.“ Minthogy pedig az el-térések meg nem szüntek, az irók irtak tovább is szeszélyük vagy nyelvtudományuk sugallata szerint, az ujitások ujabb különbségeket is hoztak létre: ujra egy bizottságot nevezett ki a régi munkálat át dolgozása végett. A bizottsági munkálat megjelent 1877. és 1884. „A magyar helyesirás elvei és szabályai“ czimen 30 lapnyi füzetben, mely világosan mutatja, hogy a bizottság kiváltképen arra törekedett, hogy a történeti fejlődést meg tartván, a különbségeket össze békéltesse, a lehető legjobb, általánosan el-fogadható szabályzatot adjon s a tétovázást valahára meg szüntesse. Ezért fogadta el a „*szóejtés* és *szófejtés* mellé még az irást könnyitő *egyszerüsités* elvét is.“ Igy áll ez Makláry úr birálatában szóról-szóra.

Tehát az akadémia 1856-ban kétségbe vonta *Révay* rendszerének helyes voltát; 1877. és 1884-ben pedig ugyancsak az akedemia, a *szóejtés* és *szófejtés* mellé, még az *egyszerüsités* elvét is el-fogadta.

Ha a *Révay* által meg-állapitott rendszert 1856-ban szabad volt módositani; 1877. és 1884-ben a módositást is meg változ-

tatni: miért ne lehetne 1885-ben vagy később mindezeket ujból módositani, s a lehető legjobbat még jobbal fel-váltva ki mondani hogy: *a helyesirásnak alapja egyedül a helyes szófejtés lehet* annál inkább, mert maga *Révay* is ezt „vette főelvnek“; a kiejtést csak másod-rendűnek tekintvén.

Milyen volna ma nyelvünk, ha azt a kitünőbb elmék és kutató szellemű irók, nem fejlesztették és nem művelték volna; ha a tudományos haladáshoz, a tisztuló izléshez s az általános művelődés kivánalmaihoz időnkint nem módositották és nem csinositották volna?

Álljon itt pár példa.

A XIV. században:		*A XV. században:*		*Ma:*
orzagh	=	orszag	=	ország
napya	=	napia	=	napja
wgy	=	vgi, ugi	=	ugy
hogy	=	hogi	=	hogy
ewres	=	eoros	=	erős
ewrewke	=	eoroko	=	örökké sat. sat.

Igy változott egyes szavak ki-irása korszakonkint. Hát ha még a régi név- és igeragozást hasonlitanánk ösze a maival, mily óriási különbség tünnék szemünkbe!

Azt mondja továbbá Maklári ur a helyesirás rendszerét illetve: „Nem az a baj tehát, hogy az *elvek rendezetlenek, nyelvészek, irók, tájékozatlanok;* hanem teljes szabadságot élvezünk, az akademia tekintélyét nem akarjuk el ismern is a lehető legjobb szabályzathoz nem alkalmazkodunk.“

Én tisztelem az akademia rendelkezését; ha kötelezőnek kimondatik, követem is; de még ma elveit és szabályait csak abban az esetben fogadhatom el, ha meg vagyok győződve azoknak helyes és csalhatatlan voltáról. Engedjen meg Maklári ur, én az akademia nyelvtudományi bizottság 1877 és 1884-dik évi munkálatának sok tételében nem találom, nem vagyok képes föl találni a *határozott tájékozottságot és vas következetességet;* amelyek nélkül pedig szabályokat fel állitani teljes lehetetlen.

Különben maga Maklári ur is be vallja: „Hogy eme compromissum-féle munka nem tökéletes, bizonyos; de mindenesetre

a lehető legjobb s nagyon kivánatos, hogy átalánosan kötelező erejünek tekintessék; bár az egyöntetűség teljesen még igy sem jöhetne létre, mert némely esetben két mód is van felhagyva (talán fenhagyva? Hiszen *felhagyni* valamivel egészen más, mint *fenhagyni* valamit) a követésre, mint a *közül, közzül, közé, közzé.*"

Ime Maklári ur sem tagadja, hogy igen is van tájékozatlanság, még pedig magában az akadémia kebelében is. Pedig ha Maklári ur az igazságot azért ismerné el, mert *igazság;* nem pedig azt keresné, hogy ki mondja azt: munkámnak 33. §-ában teljesen ki-elégitő és tájékoztató útmutatást találna. Az én különböztetésem szerént más a *közül* más a *közzül*; valamint a *közé* és *közzé* is két fogalom.

Vegyük kézbe például az 1877-edik évi bizottsági munkálatot.

E munkálat 1. §-ában ez áll: „A magyar helyesirásnak főelve a *kiejtés.* Irásunk ugyanis lehetőleg hiven adja vissza a hangokat, ezeknek állandóan megfelelő jegyekkel. A *kiejtés* elve egyébiránt bizonyos korlátok között működik; tért engedvén a *szófejtés* elvének. Némely esetben érvényre jut az irást könnyitő egyszerüsités elve is."

Ez nem határozott szabály. Ha *főelv a kiejtés*, akor nincs szükség a *szófejtésre*, tehát nyelvtanra sem. *Ha irásunk hiven adja vissza a hangokat* a megfelelő jegyekkel (betűkkel); a *kiejtés* pedig csak *bizonyos korlátok között működik:* akor meg a *kiejtésre* nincs szükség.

E határozatlanságot és ingadozást különben a nyelvtudományi bizottság is érezhette: mert a 3. §-ban be ismeri, hogy: „A phonetikának érvényesitését nem tartjuk helyesnek. Viszássága szembetünő."

A 4. §-ban továbbá azt az elméleletet állitja fel (az akademiai bizottság) a *hang-hasonulásról*, hogy: „Állandó és lényeges a hang-változás ott, ahol az egyik mással-hangzó a másikkal egybeolvadván, a hasonulás törvényei szerént, másnemü hangra változik át. Ez esetben a *kiejtés* határoz." Szerény véleményem szerént nem a *kiejtés*, hanem a *ragozási* szabály határoz.

Nézzük száj-izelitőül a **ja**, **je**, birt. ragos hangok hasonulásának elméletét. Az akadémiai munkálat 4. §-a azt mondja: „*Sas* birt. raggal *sas-sa*, az *öcs öcs-cse* ezek helyett: *sas-ja*, *öcs-je*.“ De ekor mit vétett a *vas*, *has*, *kas* sat., amelyek birt. raggal *vas-a*, *has-a*, *kas-a* iratnak? És ha az *öcs* birt. raggal *öcs-cse*: a *becs-e*, *böl-cse*, *kecs-e* sat. miért nem *becs-cse*, *bölcs-cse*, *kecs-cse*?

Az *ahhoz*, *ehhez* ragos mutató névmásokról ugyancsak a 4. §. azt az elméletet állitja fel, hogy: „egy **h**-val irva (*ahoz*, *ehez*) nem helyes; mert a magyar nyelvben a **h** elég erős hang arra, hogy kettősen is ki lehessen ejteni; tehát (helyesebb) *ahhoz*, *ehhez*.“ Ez a meghatározás sem szabatos. Mert itt nem az az irányadó, hogy a **h**-t kettősen is ki lehet ejteni; hanem az az mutatónévmásnak ragozási törvénye, amely szerént a mutató névmások ragozásánál a z betü a *rag első betüjévé hasonul*. Pl. *az-tól* helyett *attól*, *az-zá*, helyett *avvá*, *az-hoz* helyett *ahhoz* sat! (Lásd: „A Magyar Helyesirás Rendszerének Alapvonalai“ 18. §-át.)

De nem akarok eme munkálat részletes birálatába bocsátkozni. El ismerem, hogy nálamnál nagyobb nyelvészek készitették. Az eme munkálatra tett pár észrevétellel csak azt akartam be bizonyitani Maklári úrnak, hogy bizony-bizony nem állitottam valótlan dolgot avval, hogy a *tájékozatlanság* vádját kimondtam iróinkra és nyelvészeinkre; mert ime maga az akademia sem mentes e hibától. És ez nem is lehet másként. Hiszen az akademia is csak *gyarló* és tévedésre *hajlandó* emberekből *álló* testület!

* * *

Művem 2. §-ában azt a tételt állitom fel hogy: „a kiejtésre alapitani a helyesirást merő képtelenség.„ Ennek ellenében Maklári úr, *Szarvas Gáborra* és *Simonyira* hivatkozva, akik ő szerinte „egy kissé mégis nagyobb nyelvészek“ mint én, azt hozza fel hogy: *„a szóelemző irásmódot lehetlennek tartják“ s mint a „magyar nyelv korcsosulásának egyik tényezőjét elitélik s csak a phonetikán alapuló irásmódot állitják egyedül helyesnek, következetesen keresztülvihetőnek. Valóban pedig egyoldalulag sem az egyik, sem a másik nem jó“.*

„A *szóelemző* vagy *szófejtő* irásmód — mondja *Maklári* úr — megkönnyiti ugyan a kezdőnek vagy idegennek a nyelvtanulást; de cserébe agyon gyötörné őket a helyes kihangoztatás (?) szabályaival (*látjon, lásson; szakasztjon, szakaszszon; aludjék, alugyék; imádság, imátság, imácscság* stb.)“ Bővebb tájékozás s helyesebb meg-győződés „szerzése czéljából“ a „Magyar Nyelvőr“ tanulmányozását ajánlja.

Lapozgattam a „Nyelvőr“-t, s meg találtam benne Maklári úr nyelvtudományi ismereteinek forrását. Engedje meg tehát *Maklári* ur, hogy el mondhassam szerzett meg-győződésemet és egyéni nézetemet az ajánlott könyvből olvasottakról.

A „Nyelvőr“ olvasgatása után arra a meg-győződésre jutottam, hogy a kiejtés természetével sem Szarvas Gábor, sem azok akik épp a *szófejtés* elitélésével egyedül a *kiejtést* fogadják el a helyesirás alapjául, nincsenek tisztában.

Szarvas Gábor ugyanis egyenesen ki mondja (Magyar Nyelvőr“. 1872. III. füzet, 108 lap.) hogy: *„az etymologizáló irásmód egyik tényezője a magyar nyelv korcsosulásának“*. Meg-gondolatlan és merész állitás.

De nézzük, hogyan okoskodik Szarvas G. e tekintetben

A helyesirás a *helyeszjtésen* — mondja Szarvas G. — nem alapszik azért: „mert hisz világosan teljes (talán *teljesen*) érthetőleg ugy ejtjük s nem is lehet másképp ejtenünk — ez organikus szükség — hogy: *foktam, attam, szaptam, aszt, azomban*, s mégis (Mire való itt az *s* kötőszó? A *mégis* mellett nem csak teljesen fölösleges, de helyesirási hiba is,) imigyen irjuk: *fogtam, adtam, szabtam, azt, azonban*“.

„A *szófejtésen* pedig, Sz. G. szerént, azért nem alapszik a helyesirás: „mert akkor igy kellene e szókat irnunk: *evni, ivjál, aztól, szépvé, szemvel, aszju, hoszju, futjunk, olvasj, vigyázjon*, holott ekként irjuk: *enni, igyál, attól, széppé, szemmel, aszú, hosszú, fussunk, olvass, vigyázzon*“.

Ami a *foktam, attam, szaptam, aszt, azomban* kiejtéseket illeti, azokra nézve nincs más meg jegyzésem mint az hogy: valyon lehet-e egész biztossággal állitani, hogy a *fogtam* kiejtésénél a **k** nem pedig a **g**, — az *adtam* kiejtésnél a **t** nem pe-

dig a **d**, — a *szabtam*-nál a **p** nem pedig a **b** — stb. hangzik-e tulajdon képp? Azt hiszem, hogy ezt igen nehéz volna meg állapitani.

A *kiejtésnél* a főkérdés az, hogy ezt vagy azt a szót, igy vagy amúgy, képes-e ki ejteni a magyar ember? Ha mindkétféle képp ki tudja ejteni; akor igen természetes, hogy a problematikus *kiejtéshez* vagyis jobban mondva a *hangzáshoz* való ragaszkodás a helyesirásnál, nem csak szükségtelen, desőt egyenesen helytelen. Márpedig Szarvas G. maga is be ismeri, hogy: „Az idegen ajku ifjak — pedig mi (talán: mily? Hiszen a mi: *nos?*) nagy hazánkban ezeknek a száma (a *haza* nagy, vagy a *szám?*) — természetesen úgy ejtik ki a szókat, mert nagyobb részt úgy is tanulják kiejteni, a mint irva vannak".

Ha tehát még az idegen is ki tudja ejteni a szavakat úgy, mint irva vannak; menyivel inkább ki tudja ejteni azt a született magyar!? Ugy volnánk bizony evvel, ha Sz. G.-ra hallgatnánk, mint a magyarul beszélő német ember. Ez is ki tudja ejteni a **b**-t is, a **d**-t is, a **p**-t is, a **t**-t is, csakhogy fölcserélve; pl. a *bölcs*-et *pölcs*-nek, a *péld*-át *béltá*-nak, a *tudom*-ot *dutom*-nak, a *véká*-t *fégá*-nak ejti ki.

Hogy ez a *hangoztatási* zisztema nem egyéb, mint az egymásba olvadó betűk érülközéséből származó s egyedül az illető beszélő egyén beszéd-szervezete által szabályozható *hanghullámzás*, amely a hallérzéket tévedésbe ejti: kitűnik abból is, hogy: a **szabta** *szaptának*, de már a **szabdal** tisztán *szabdalnak* hangzik; a *fajdtyúknál* a **d** egészen elvész a kiejtésnél, de már a fajdkakasnál hangzik a **d**; a **kapdos** *kabdosnak*, de a **kapta** *kaptának*, a **kapkod** *kapkodnak*; a **szagtalan** *szaktalannak*, a **szaglál** már *szaglálnak*; a **magtár** *maktárnak*, a **magvas** azonban *magvasnak*; a **szakgat** *szaggatnak*, már a **szokta** tisztán *szoktának*; a **neheztel** *nehesztelnek*, de a **nehéznek** *nehéznek-nek*, a **szegfű** *szekfűnek*, már a **székfű** *székfünek*, a **nyugta** *nyuktának*, de a **nyugvás** *nyugvásnak*; a **képző** *kébzőnek*, már a **képtelen** *képtelennek* stb. stb. hangzik.

Tegyük fel azonban, hogy a helyesirásnak alapja csakugyan a *kiejtés* (hangoztatás); és hogy (mint Sz. G. állitja) a kiejtésre alapitott irásmód, különösen nyelvünkben, a legnagyobb

következetességgel keresztül vihető (Lásd: Magy. Nyelv. 1872. III. fűz. 108 l.); ez esetben, a fentebbi *szó-hasonlitások*-ból kitünőleg, bizonyos szabályokat kellene fel állitani, mint ez más nyelvekben is meg van, amelyek lehetővé tegyék a nyelvnek meg-tanulását.

A Sz. G. által fel-hozott szavakat véve mintául, ki kellene mondani például hogy: a **t** előtt a **b** betű **p**-nek, a **d** **t**-nek, a **g** **k**-nak, a **z** **sz**-nek; **b** előtt az **m** **n**-nek hangzik; továbbá hogy a **g** betű az **f** előtt **k**-nak (szegfű-szekfű); majd ismét a **dj** **gygy**-nek (adj-agygy) hangoztatandó stb. Mi lenne ekor a magyar nyelvtanból?! Hiszen ekor csaknem minden szó ki-irásához külön szabályt kellene alkotni! Vagy talán szabály nélkül akarják a hangoztatás (szóejtés) elvét keresztül vinni? Ily valamit nem lehet fel-tenni rólok. Szabály nélkül *irni*, szabály nélkül *beszélni*, az ember vadságának korszakában lehetett; de ma már nem. Pedig a *kiejtés* emberei ezt akarják. Avagy meg-értené-e a magyar ember egymást, ha a *fogtő* helyett *foktő*-t, *adjon* helyett *agygyon*-t, *hadtól* helyett *hattól*-t, *ragtár* helyett *raktár*-t, *sztól* helyett *szásztól*-t, *méztől* helyett *mésztől*-t, *kéz* helyett *kész*-t irnánk?

Ami pedig *Szarvas Gábornak* és *társainak*, tehát *Maklári* urnak is, a *szófejtés* ellen felhozott *(evni ivjál aztól olvasj vigyázjon)* példáit illeti; azokra nézve kénytelen vagyok ki-jelenteni, hogy roppant nagy tévedésben vannak. Mert az e szavaknál nyilvánuló el-térés az etymologia elvétől, (az *evni* és *ivjál* igék kivételével), tulajdonképp *szabály*, amely a *ragozásban* érvényesül.

Az **evni** és **ivjál** ige-alakokkal nem tudhatom mit akar Sz. G. bizonyitani. Általánosan elfogadott elv ugyanis, hogy az *ige* **tőalakját** mindig a jelentő mód jelen idő egyes-szám 3-dik személye képezi. Pl. Az *adni, látni, venni, kérni* igéknek tője: **ad, lát, vesz, kér**; az *enni* igéé pedig: **eszik.** Tehát Sz. G. ziszteméja szerint is nem *evni*, hanem *eszni* (mivel nem *evik*, hanem *eszik*) volna a határozatlan mód. Az *ivjál* csuda-alakra alább, az általános érvelésnél, adom meg a kellő feleletet.

Az igeragozási szabályok ugyanis, következetesen meghatározzák a *tőalaktól* való el-térés módozatait; még-pedig,

a szó gyökének meg-változtatása nélkül. Nézzünk néhány példát.

Az **sz** véghangú igék (**tesz vesz lesz visz hisz** sat.) a *határozatlan módban* az **sz** hang **n**-re változik át, u. m. *tenni venni lenni vinni hinni*; az *igenév-alaknál* az **sz** és **ni** rag **vő**-vé alakul át, u. m. *tevő vevő levő vivő hivő*; a *mult idő-alaknál* az **sz** hang **tt**-vé változik, u. m. *tettem vettem lettem vittem hittem*; a *parancsoló módban* az **sz** hang **gy**-vé változik át (**é i** hanggal), u m. *tégy végy légy vigy higy* (nem pedig *higyj* vagy *hidj*: mert a tő nem *hid* sem *higy*, hanem *hisz*).

A **szik** véghangú ugynevezett *ikes igék* (**eszik iszik**) szintén az **sz** véghangú igék módjára ragoztatnak, vagyis módosulnak avval a különbséggel, hogy a parancsoló módban a **gy** mellé **ál él** hang is csatlakozik; u. m. **egyél, igyál**; tehát egyáltalában nem **ivjál.**

Az **szt** véghangú igék (*gerjeszt terjeszt.* sat.) ragozásánál a *parancsoló módban* a **t** is **sz**-szé változik, u. m. *gerjeszsz terjeszsz*; nem pedig *gerjeszj, terjeszj*, mint Szarvas G. akarja. Az ő elve szerént is *gerjeszt j-nek* és terjeszt-j-nek kellene lenni.

A **t** és **s** véghangú igék (*lát fut olvas* sat.) ragozásánál, a *parancsoló módban* a **t** **s**-sé változik, az **s** pedig még egy **s**-set vesz magához; pl. *láss fuss olvass* (nem pedig *lásj, fusj, olvasj*); a *föltételező módban*: *lássak, lássunk, fussak, fussunk* (nem *futjunk*), *olvassak, olvassunk.*

A **jt** és **nt** véghangú igék (*gyujt gyüjt fojt ront dönt* sat.) ragozásánál, a *parancsoló módban* a **jt** és **nt** hangok csupán egy **s**-set vesznek magokhoz; u. m. *gyujts gyüjts fojts ronts dönts*; tehát nem *gyujtj, gyüjtj fojtj rontj döntj.* sat.

A **j** igeragot a **b d g k l p r** véghangú igék veszik fel; pl. *dobj, adj védj, zengj pengj pangj, rakj lökj kapj, válj állj tolj, lépj lopj, verj nyerj* sat. sat.

Igy vagyunk a nevek ragozásával is. Ezeknek is meg vannak ragozási szabályaik, amelyektől ma már csak némely vidéken a nép legalsó rétege tér el oly alakban, mint Szarvas G. említi: u. m. *aztól szépvé szemvel, attól széppé szemmel* helyett.

Legyen elég ez uttal mutatványul enyi. Azt hiszem hogy Maklári ur ezekből is meggyőzödhetett arról, hogy a *szófejtésre*

fektetett helyesirásnál észlelhető el-térések a *szavak tövétől*, egyáltalában nem mutatnak korcsosulásra; mert azok az el-térések nem a *„kihangoztatáson“*, mint a *kiejtés* elvének hivei tartják, hanem nyelvtani törvényeken alapulnak; amely törvények épp oly következetesek önmagokhoz, mint a természettani törvények. Ellenben a kiejtés által előálló el-térések a szavak tövétől, egyenesen a halló és beszélő szervek csalódásán, hogy ugy mondjam *meg-vesztegetésén*, épülnek. Át látta ezt már *Geleji Katona István* is aki, épp mint én, a nyelv belső természetéből indulván ki; a nyelvtani alakokat a *szók elemeiből* igyekezett leszármaztatni. 1645-ben, tehát majd *harmad-fél századdal ez előtt*, meg-jelent magyar grammatikájában erősen ki kel a tapasztalásra és gyakorlatra alapitott elv ellen, s az irás és szólás helyes alapjául a *szók gyökét eredetét* és *természetét* ismeri el, nem pedig a közbeszéd hangzását.

A hangoztatási elvvel lassankint oda jutnánk, hogy a szavak tőjét sem lennénk képesek meg határozni; aminthogy néhányét már csakugyan nem ismerjük. Ilyen a *lapta labda*, az *igtatni iktatni* sat. Igy is sok szót már csak a hallás után irunk. Mi lesz nyelvünkből akor, ha a helyesirás alapjául csakugyan a hangoztatás elve fogadtatnék el? Nyelvünk lassankint teljesen meg semmisülne, és lenne egy óriási *hangzavar* minden *elv* és *rendszer* nélkül.

De meg változtat-e a nyelvtanon valamit az, ha egyes szavakat igy vagy amugy ejtünk ki? Vagy szebbé teszi a nyelvet az egyes szavaknak el-ferditve való kiejtése, s a mással hangzóknak szerfelett való szaporitása?

Ugy látszik, Maklári urék előtt nem az a czél hogy a nyelv szépüljön és egyszerűsittessék; hogy minél lágyabb és hangzatosabb legyen: hanem hogy minél durvábbá, pattogóvá, mekegővé, krákogóvá sat. és ami a legfőbb meg-tanulhatlanná tegyék azt.

Azt kérdem én Maklári uréktól, hogy melyik művelt nemzet ir ugy, ahogyan beszél? Tudjuk ugyanis, hogy az *angol franczia olasz* sat. másképp ir mint beszél. Egyetlen egy művelt német ember sem ugy ejti ki a német szót, mint ahogyan le irja. De azért valamenyi nemzetnek van nyelvtana, irásának meg van rendszere; mit sem figyelve a kiejtésre amely

anyi-féle, ahány a vidék. Sőt a német sok tompa betűt ki sem tud mondani; de az ortographiai szabályokat azért megtartja az irásban. Pl. ezt: „Es gibt zweyerley **b**, hartes und weiches," igy mondja ki: „Es kipt tzvajerlaj **p**, hartesz und vajchesz."

Igy kell lenni nálunk is. Nekünk is kell helyesirási rendszerünknek lenni, a kiejtésekre való tekintetek mellőzésével. Ejtse bár ki egyik-másik vidéki magyar ugyanazt a szót *igy* vagy *úgy;* a helyesirás rendszerét azért meg kell határozni: hogy legyen egy művelt irási rendszerünk, amelyet követni minden művelt ember hazafiui kötelességének ismerjen. Ámde az után ez a rendszer kötelező legyen minden könyv iróra és tanintézetre nézve. Csak igy érhetjük el az egy-öntetűséget.

Azt sem szabad felednünk hogy egészen más a köz-nép nyelve, mint a művelt tudományos nyelv. A köz-rend nyelve minden nemzetnél alantabb áll a művelt osztály nyelvénél. Minél nagyobb a különbség vagyis az el-térés köztök, annál magasabb fokon áll a csinosodás. Nagy igazsága van *Kun Pálnak,* aki a „Magyar Philosophiai Szemlé"-ben meg-jelent „A nyelv mint eszköz" czimű elmefuttatásában ezeket mondja:

„Minél műveltebb az ember, annál eszményibb képeket alkot agyában azon törvényszerűségről, melyet a természetben annak változhatlan törvényeiben fölismerve, önmagára nézve, mint erkölcsi itéletének szabályozóját elfogad; s továbbá minél magasabb fokára küzdötte fel magát a civilisatiónak, annál finyásabb gondolatai közvetitőjének eszközével — a nyelv vel szemben." Ez utóbbi nézetéhez bátor vagyok még hozzá adni a következőket.

A csinosodás, a haladásnak nyoma. E nélkül nyelv fen nem állhat. És ahol a nyelv nem rendszeresen, nem egy-öntetűen tanittatik: ott lassankint oly ferditéseket vesz fel, hogy utóvégre is lehetetlen rajta el igazodni s a nyelv teljesen ki forgattatik eredeti valójából.

* * *

Ezek után kétségbe vonja Maklári ur nyelvbeli kutatásaimat; gyanúsitja kutatási el járásomat; és azt állitja, hogy munkámban sok a *„nekem ugy tetszik"* és a *szeszély.* Szükségtelennek tartja továbbá azt, hogy a helyesirási alap kutatásá-

nál magához a nyelvhez fordultam. Nem tudja el képzelni hogy: „az irodalmi szavakat, azoknak különféle természetét hol figyeltem meg, ha nem a régibb és ujabb korbeli irók műveiben.“ Meg sugom tehát Maklári urnak a nagy titkot. Meg figyeltem minden egyes szót, annak tőjét, nyelvtani és értelmi természetét; össze hasonlitottam a rokon alkatú és fogalmú szavakat, ezeknek egymástól való el-térését, egymáshoz való viszonyát, egymásra való hatását; szigoru meg-figyelés alá vettem a ragoknak és képzőknek a vonatkozó szavakhoz való csatlakozási törvényeit. Ehhez azt hiszem nem kellett *bibliotheca*; hanem igenis kellett *éles meg-figyelés, gondos körül-tekintés, világos különböztetés* és *logicai össze-hasonlitás*. Hála az égnek mindezeket az el-fogulatlan és jóakaratú birálatok nem is tagadták meg tőlem; amint ez, az e füzet elején olvasható egyes birálatokból, tisztán látható.

Nem indultam tehát oly nyelvészek után akik, sok tekintetben, magok is ingadoztak; nem mervén a törvényt ilyenül tekinteni, a szokástól való nagy el-térés miatt. Igaz hogy a szokás, sok esetben, természetté válik; de törvénynyé nem, legalább általánosságban nem, legfeljebb ki-vételesen.

Ismétlem tehát, hogy a helyesirás rendszerének alapvonalait magában a nyelvben kerestem; másutt nem is kereshettem. Négy ivre szoritott művecskémben azonban, sokra nem terjeszkedhettem ki. Annak be-vallott czélja különben is csak az volt, hogy az irásban gyakrabban elő-forduló kétes és téves alakokra, a feltünőbb hibákra és határozatlan el-nevezésekre rá mutassak s a nyelvbölcselet segélyével itt-ott a helyesebb irányt meg jelöljem. El-hallgatott czélja pedig az volt, hogy meg ismervén a köz hangulatot; tudjam magamat tájékozni a további teendőkre nézve.

* * *

„Aki azt akarja — mondja továbbá Maklári úr — hogy igazságait alaposaknak tekintsék és elfogadják, ujitásait kövessék: annak erős meggyőződést kell teremtenie, ez pedig nyelvészkedésnél, csak irodalmi és közéleti példák felsorolása, tekintélyekre való hivatkozással s nem magunk csinálta (talán: magunk-csinálta!) példákkal és szabályokkal történik.“

Maklári úrnak az irodalmi tekintélyekre való hivatkozását, s a „magunk-csinálta“ példák ellen tett ki-fogását illetve, egy körülményt említek fel, amelyben magam is közvetlen szerepeltem. *Kempelen Győző* a „Szegedi Hiradó“-nak alapitó szerkesztője ugyanis, egy-időben szónoklati kézi könyvet akarván ki adni; mint akori segédszerkesztőjét engem is fel szólitott, hogy illő dijért keressek a magyar szépirodalmi művekben a szónoklattani szabályokra példákat. Azt gondolja Maklári ur, hogy találtunk csak egyetlen ki-fogástalan példát is! Nem találtunk. És higye el Maklári ur, hogy ma sem találnánk. Nem találhatunk pedig a 25—30 lapokon el mondott nyelvtani nagy tájékozatlanság, és épp az oly Maklári ur féle akadékoskodó, csakis a mások szellemi munkásságából táplálkozó és czifrálkodó önállás-nélküli nyelvészek különczködése miatt; akik előtt nem is nyelvtani szabály, hacsak nem a „Halotti beszéd“ korából való; és akik a legjobb szabályt csak azért is el vetik, mert nincs reá példa az irodalomban és; mert ő szeréntök *a példa csinálja a szabályt*, nem pedig a *szabály* a *példát*. Maklári ur is azokhoz az emberekhez tartozik, akikről *Kölcsey* következőleg emlékezett meg fiához irtt „Parainesis“-ében: „*Azt, a mi legegyszerübben s legtermészetesben vezet czélra, kitalálni kevés ember' dolga. Az emberek' legnagyobb része saját fejével nem gondolkozik, s régi állásából annál kevésbé mozdul ki saját akaratánál fogva. A' sokaságot szokás és előitéletek tartják fogva, s azoktól megszabadulni a lélek' restsége nehezen engedi.*“

Maklári ur, munkámhoz kötött várakozásában rendkivül csalódott; mint magát birálatában ki fejezi. Sok mindent talált művemben, de következetesség és rendszer nélkül. Még attól az egyetlen elvemtől is el térek — szerénte — hogy: „*a szavakat ugy irjuk ki, amint a* **tő**, *a* **képzők** *és* **ragok** *külön-külön kiejtve hangzanak; mert az* **az** *és* **ez** *mutató-névmásokat ragozva már igy irom:* **abba, attól, annak, ebben, eddig** sat.“ Erre meg felel helyettem a mutató névmások ragozási szabálya. Tehát ez nem *elvtelenség* nálam, mint Maklári ur állitja; hanem szabályon alapuló rendszeres használat.

Sokkal érdekesebb ennél Maklári urnak a következő nyelvészkedése; ami bizony, egyáltalában nem mutat kellő tájékozottságra.

„A magyar nyelvet — fejtegeti nagy-bölcsen Maklári ur — megtanulni akaró idegeneket és kezdőket, akiknek érdekét, mint igen nyomós érvet, többször hangoztatja (t. i. **én**), elfelejti tájékozni arra nézve, hogy az *öcsje sasja üzj olvasjuk hozja bontszol martszangol futjon* sat. s annyi más szóval, ezeknek a szófejtés szerinti leirása utáni történjék? Hja, mert az ilyenekben kénytelen a szófejtés meghátrálni s a kiejtés erejének meghódolni! Jobbnak látja (t. i. *én*) ezekről nem is szolni; pedig etymologiai rendszerét az ilyeneken kellett volna felépitenie.“

Ne higye Maklári ur hogy meg hátrálok, és hogy a kiejtés elvének meg hódoljak csak azért; mert tisztán gyakorlati irányú munkámban kerültem a szigoruan nyelvészeti elemezéseket és fejtegetéseket. Előre bocsátottam ugyanis a 2. §-ban, hogy művem *„főleg azoknak számára van irva, akik a magyarnyelvtan elemeit már ismerik“*. A ragozás pedig, azt hiszem és talán Maklári ur is meg engedi hogy, a nyelv elemeihez tartozik. Ezért nem bocsátkoztam meg-támadott és le-nézett művemben egyes szavak és nyelv-elemek fejtegetésébe.

Most azonban fel veszem az elém dobott keztyüt.

Az **öcsje** és **sasja** főnévi alakokra vonatkozólag az akademia által ki-adott »Helyesirási elvek és szabályok“ 4. §-ára mondottakban már meg lévén adva a felelet; itt avval nem foglalom a drága helyet (Lásd: a 35. lapot.)

Az **üzj olvasjuk hozja bontj futjon szakasztjam alugyjam** ige-alakokra vonatkozó feleletem, a Szarvas Gábor helyesirási nézeteire fentebb tett észrevételeimben már szintén meg van adva. (Lásd: a 38. és 39. lapokat.)

A **bontszol** és **martszangol** alakoknál azonban, kissé tovább kell késnem.

Maklári ur e két ige-alakot igen természetesen *Szarvas Gábornak* **„Következetesség a Helyesirásban“** czimü czikkéből („Magyar Nyelvőr“ 1872. márczius 15.) vette, a tanitvány a tanártól.

Nézzük a **bontszol** szót. Ezt a szót, Szarvas G. és Maklári M. szerént, a magyar ember *bonczol*-nak hangoztatja, szeréntem is helyesen. *Bonczol* alakunk tehát van, csakhogy nem a **bont** igétől származik; hanem a **boncz** főnévtől, amely **czomhot** (jobban *czonbot*) jelent és az ország több vidékén köz keletü.

Ebből a **boncz**-ból származnak az után: a *bonczolni*, a *bonczoló* (Anatom), a *bonczolás*, a *boncztan* sat. Mert a *bonczolás* alatt nem érthetünk mást, mint a szerves testrészeknek szét-darabolását vagyis bonczolását. A **bont**-ból pedig származnak: a *bontani* (ami egészen más cselekmény, mint a bonczolás), a *bontó*, a *bontás*, a *bontogatni*, *felbontani*, *kibontani*, *lebontani* sat.

A régiektől minden-esetre hiba volt, hogy a **boncz** szó helyett, a **czonb** (vagy *czomb*) szót vették át a néptől és tették köz keletűvé. E két szónak már alkata is elárulja egyértelműségüket. A csere pedig már csak azért is helytelen volt, mert mig a **boncz**-ból több szó származik (bonczolni, bonczolás sat.); a **czonbból** (v. *czombból*) egyetlen egy sem. Tehát a **czombot** határozottan helytelenül használjuk a **boncz** helyett. E két szónak ugyanazonossága és fölcserélése mellett bizonyitanak a következő cserélt hangú szavak: *egyeledik* = *elegyedik*, *fekete* = *feteke*, *kanál* = *kalán*, *kebelem* = *kelebem*, *malozsa* = *mazsola*, *murzsolni* = *zsurmolni*, *paprika* = *papirka*, *renegni* = *rengeni*, *teher* = *tereh*, *terenyem* = *tenyerem*, *teve* = *evet*, sat.

A **martszangol** (Szarvas *mardszongol*-nak irja) igealakkal szintén nincsenek tisztában Szarvas G. és Maklári urak. Ők ugyanis abban a meg-győződésben vannak, hogy a *martszongolnak* vagy *mardszangolnak* gyöke a **mar** ige. Csalódnak. Mert annak egyedüli és el-vitázhatlan gyöke a **marcz** (der *Raub*), amely zsákmányt, rablott, vadsággal szerzett tárgyat jelent. Ebből származik az után a *marczona* (vad), a *marczonaság* (vadság), *marczongani marczongolni* (zerfleischen, zernagen). A szelidebb **mar**-ból pedig származnak: a *mardosni* (beissen) a *mardosó*, a *marakodni* (sich herum beissen) sat. szavak.

Ily *szóelemzési zisztema* mellett, nagyon természetes hogy: a *szóelemzés* csakugyan *„tényezője a magyar nyelv korcsosulásának“*; mint Szavas G. és Simonyi Zs. állitják.

* * *

Mellőzve Maklári urnak kevésbé fontos és általa czélzatosan el-ferditett példáimra vonatkozó ki-fogásait; amelyeknek nagy részére, mint pl. a *„két mással-hangzóval végződő szavak-*

nak raggal való ki-irása", a „*kettősen hangzó összetett betük használata*" sat. sat., már eddigi csevegéseimben különben is meg feleltem: nézzük az irói tekintélyekkel támogatott czáfolatait.

A **de** kötőszónak nyelvtani természetét népdalokkal akarja meg határozni; a következő népdalokra hivatkozván birálatában: „*Erdő, erdő, erdő,* **De** *szép kerek erdő*", *Jaj* **de** *szennyes a kendője*", „*És a kis lány* **de** *nagyra nött.* És azt toldja felhozott példáihoz: „*Amely szó az irodalomban és népnyelvben ilyen közkeletü, azzal egy ember szeszélye nem igen boldogul.*"

A **beh** indulat-szóra és a **be** beható-ragra s határozóra azt jegyzi meg, hogy ezeket „*jelesebb iróink egyenlően használják*".

Én nem azt állitottam e három (de, beh és be) szócskákról, hogy könyv-iróink egyáltalában nem használják, vagy hogy mily minőségben használják; hanem azt mondtam, hogy: „*sokszor összezavartatnak és felcseréltetnek*", Ezt igazolja Maklári ur is a hivatkozott népdalokkal.

A népdalok tájszólások és nyelvhagyományok, kétségen kivül, értékes kincseit képezik a nyelvnek; nem egy kétes alaknál tájékozást is nyujthatnak: de nyelvtani, illetőleg helyesirási szabályúl, nem szolgálhatnak. Épp ugy nem szolgálhatnak szabályúl, legalább nem föltétlenül, a *könyvirók* és *költők*; mint akik, a *rim és vers-méret* kedveért, igen sokszor föl cserélik nemcsak a kétes alkatú de a legvilágosabb értelmű szavakat is.

Pl. „*Szedd szeliden a virágot,*
Meg ne sértsd a gyönge **ágot**". (á g a t helyett.)
„*A sárga* **level** (l e v é l h.), *Kit (*Melyet) *szárnyad emel*".
„*S a rózsa, ha szép kora mulva lehull:,*
Méh sem szedi mézeit **hamvairul**! (h a m v a i r ó l hely.)

Vörösmarty.

Sőt nem egyszer ugyanazt az egy szót egyik sorban *igy*, a másikban *úgy*, használják a költők; amint t. i. a *rim* vagy a *vers-méret* kivánják.

Pl. *Lányka!* **miért** *ez elázott arcz, e harmatozó szem?*
Mért *e fájdalom? e szív dobogása kiért?*"

Vörösmarty.

„A munka nálatok közös,
Az a jószág, a szerzemény;
Mindenki dolgozik s eszik . . . .!
Hja! nálunk ez más rendben **mén** (m e g y helyett).
„S a viz ivás hej **be** *(beh) kinosan* **megyen!**
(m e g y helyett)
Fél pohárka, még az is csak foghegyen.“
(Amott m é n, itt már m e g y e n.)
Tompa Mihály.

A nyelvészek és kritikusok el nézik ugyan az ily „költői szabadság“-ból ki-folyó ártatlan hibákat, és szükségből eredő tévedéseket; de szabályokat belőlök nem alkotnak.

A nyelvnek meg vannak saját törvényei: *szótára, syntaxisa,* a *történeti hagyományok,* a *szavak benső természete* és *egymásra való hatása;* amelyek nem engedhetnek korlátlan szabadságot sem a könyvirónak, sem a költőnek. Ők is csak a nyelvtan szabályai közt mozoghatnak; törvényt tehát ők sem szabhatnak.

* * *

A sok ellenvetés, kicsinyes szőrszál-hasogatás közben itt-ott több szakaszt és részletet helyesel is Maklári úr. Ezekhez a részben helyeselt, részben ki-fogásolt, részben per alatt álló tételekhez nem szólok; nem azért mintha talán kevésbé fontosaknak tartanám hanem azért, mert csevegéseim hoszúra terjednének. Ez pedig költséges dolog.

A különben is csekély mérvű el-ismerés után azonban ismét nekem fordul; és olyanokkal áll elő, amelyek elől lehetetlen ki térnem.

Ilyen a többi között az az állitása, mintha én nem akarnám el ismerni azt, hogy *„ugyanannak a szónak, a gondolatok közlésénél több féle szerepe is lehet.“* És ezért ajánlom a *kölcsöny* főnevet a *kölcsön* melléknév és határozó helyett; ezért nem tartom továbbá helyesnek azt, hogy a *folyó* (melléknév) *főnév* is lehessen. Következés képp szeréntem csak **iró** *gyermek* van, de **irók** nincsenek; **vigadó** *ember* van, de *vigadó* (redoute) nincs; **fogadó** *ember* van, de *fogadó* (vendéglő) nincs.

Távol áll tőlem az, hogy én ugyanannak az egy szónak több-féle szereplését el nem ismerném. Ott van pl. az *ég* (coelum) s az *ég* (ardet), a *levél* (folians) s a *levél* (epistola), és a *levél* (falevél), a *szán* (traha) s a *szán* (dolet) sat. Ez azonban épp nem válik előnyére nyelvünknek. Azért minden lehetőt el kell követnünk, hogy a külön fogalmaknak külön el-nevezést adjunk; vagy legalább irásunkban, amenyire csak lehet, kerüljük az ily több féle jelentményű de egy-alkatú szavaknak használását.

Ha a *kölcsönyre* nézve nem volna nyelvünkben analog eset, eszembe sem jutott volna; de ott vannak a **magány** a *magánból*, a **korány** a *koránból*, az **általány** az *általán* (fogva, véve)ból, a **talány** a *talánból*, a **harsány** a *harsán* (hangu)-ból, a **viszony** a *viszonozni*-ból, az **idény** az *idén*-ből sat. Ez tehát nem uj szógyártás. A *folyó* szónak melléknévi minősége mellett elég bizonyságot nyujt a *folyó év*, a *folyó hó*, a *folyó szám*, a *folyó ügy*, a *folyó irat* sat. el-nevezések és a mellék-nevek alkata (**ly**).

Egészen más tekintet alá jőnek az *iró*, *vigadó*, *fogadó* szavak; mint amelyek melléknévi és főnévi minőségben is egy-alkatúak maradnak.

Ami az *iró vigadó fogadó* szavak főnévi minőségét illeti, mint ilyenek nem igen állhatnak meg már csak azért sem, mert sok-féle *iró* van. Van p'. *könyviró, hirlapiró, versiró, néviró, táviró* sat. (Tehát csak össze-tételnél szerepelhet; ekor is nem mint önálló *főnév*, hanem csak mint *ige-név*.) Van továbbá *vigadó hely, vigadó terem, vigadó* (mulató) ember. Van végre *fogadó ember, vendég fogadó* (más a *fogadó vendég*, és a vendéget fogadó vendéglős, éppen mint a *borital* és az *ital bor*, a *vaskerék* és a *kerékvas*). *fogadó terem;* lehetne *fogadó* is, (ha t. i. a fogakra is adót vetne az állam.)

* * *

A kötőszavaknak mai téves használatára, illetőleg el-nevezésére vonatkozó érveléseimet Maklári úr az egyetlen **ha** (szerénte *időkérdő névmás is, határozatlan névmás is, föltételező kötőszó is*) nyelv-elemre (amely tulajdonképpen határozó) való hivatkozással akarja meg dönteni. Azt mondja ugyanis, hogy ebben: „ha fordul végzetem jóra?“ a **ha** *kérdő névmás* (Lásd: Simonyi „A

Magyar Kötőszók" III. kötet, 102 lap.); ebben pedig: „*ha* a halomról végig nézek e tájon", a **ha** *időkötő*. Hiszen ez utóbbi be-fejezetlen mondat, amelynek értelme nincs, nem is lehet. De ha ki egészitenénk, sem jelenthet a *ha* időt. Pl. „*Ha* a halomról végig nézek e tájon, (kiegészitve): több falvak tárulnak szemeim elé." Hol van itt szó vagy gondolat *időről?* Másik például azt hozza fel: „Nem mozog a levél, ha a szél nem fujja"; és itt a **ha** szerénte már *föltételező kötszó*.

Ugyan minek keresztelné Maklári úr a *ha* nyelv-elemet, ebben a mondatban: *Jól viseld magadat*; *mert*, **ha** *panaszt hallok rád, meg bánod!?*

Kötőszó nem lehet a **ha**, mivel ott áll előtte az illetékes **mert** kötőszó; *időkötő* sem lehet, mert szó sincs benne időről; *határozatlan névmás* sem lehet, mert ott van a személyt pótló **rád**. Tehát csak **határozó** lehet.

Lássa Maklári úr ily zsákutczába jut az ember, ha oly bizonytalan uton járunk, mint aminő még ma a magyar nyelvtan épp a *segéd nyelv-elemek* minősitése dolgában! Szükséges tehát hogy, a *ragokkal képzőkkel kötőszavakkal határozókkal névmásokkal*, szóval *minden egyes nyelvtani elemmel*, tisztában legyünk. Csak ha minden nyelv-elemnek alkatával, ki irási módjával, nyelvtani természetével, jelentményével, ragozásával s alkalmazásával tisztában vagyunk: lehetünk képesek nyelvtanilag distingválni, helyesen rendszeresen és csinosan irni.

A nyelvnek szépsége és tisztasága épp abban áll, hogy ne legyen ugyanannak az egy nyelv elemnek 2-3 féle el-nevezése és minősége. Tulajdon-képp nincs is. E tekintetben kellő tájékozást nyujt *minden egyes szónak alkata, természete, ragozási törvénye* s *egyiknek a másikhoz való viszonyulása.*

* * *

Az **uk ük** és **ok ök** ragokat röviden érintő 46. §-ra vonatkozólag, azt jegyzi meg Maklári ur, hogy azok

„Szintén per alatt állanak, de a világért sem lehet velök olyan bagattel-módon végezni, mint Kmethy ur teszi, hogy az *uk ük* birtok-ragok, az *ok* és *ök* többes ragok. Lám *Imre Sándor* jeles nyelvészünk, ezeknek alapján bebizonyitotta, hogy a táj-divatos *uk ük*-nek nincs joga a tisztességes multtal biró *ok*, *ök* ragot ki

szoritani a használatból. Persze amaz sokkal kényelmesebb, emennek következetes használata pedig egy kis nyelvtani ismeretet, jó nyelvérzéket is követelne. Maradjunk meg hát a régi használatnál, s csak ott legyen *uk ük*, ahol ez szükséges, a többes ragtól való megkülönböztetés vagy szép hangzat kedveért. Pl. *Birtokuk, örömük.* S nem szebb-e *szivök,* mint *szivük, kedvök* mint *kedvük;* hát még *urok* mint *uruk, kutjok* mint *kútuk, ügyök* mint *ügyük.* sat?!"

Én művem 46. §-ában csak az **uk ük** birtok- és az **ok ök** többes ragok nyelvtani természetére kivántam mutatni abban a hiszemben, hogy a nyelv elemeivel tisztában levő olvasó le fogja vonni belőle a tanulságot. Arról, hogy Makláry ur nem akarja el-ismerni eme rag-alakok jogosultságát, nem tehetek.

E pontnál ismét csak a fentebb emlitett világos különböztetés elvére kell hivatkoznom. Ha az **uk ük** birtok- az **ok ök ek** pedig többes-ragok; azokat össze cserélni nem szabad, legkevésbé pedig a széphangzás kedveért; mert helyes nyelvérzékkel nem minden irni tudó ember birhat. Szabályul pedig annál kevésbé lehet el fogadni a széphangzás elvét, különösen ezeknél a ragoknál; — mert az **ok ök** a magyar nyelvben nemcsak többes-ragok, hanem személy-ragok is egyszersmind (pl. *magok, szerántök, velök rájok, mellettök* sat.)

Olvastam Imre Sándornak „*A nevek* **uk** és **ük** *személyragairól*" (talán ragjairól?!) czimű művét; amelyből ismét és ismét arról győződtem meg hogy nyelvészeink, a nyelvujitás kezdetétő egész maig, folyvást tétováztak az egyes nyelv-elemek alkatának szabatos és nyelv-törvényi meg-határozásában; majd a tájszólások, majd a széphangzás felé hajolva nézeteikkel. Sőt maga Imre Sándor is abban a meg-győződésben él, hogy az **uk ük** (szerénte) személyragok, a széphangzásra és a többes ragra való tekintetből s az egyes hangzók szerént, **ok**-ra **ök**-re is átváltotathatók. (Pl. *lábak* többes rag, *lábok* személyrag, nem *lábuk*: *arányok* több.r., *arányuk* szem. rag, sat). Ha pedig a szóban *j* hang van, *ó* lesz a rag: *házájok, apjok, anyjok* sat. (Lásd: „A nevek *uk* és *ük* személyragairól" czimű munkáját 20 lap.)

Az **uk ük** és **ok ök** ragokra vonatkozólag, Imre Sándor által meg állapitott törvények nemcsak hogy nagyon bonyodalmasak (complicalt-ak); hanem téves magyarázatúak is. Tehát

nincs meg benök sem a gyakorlati könyűség, sem a rendszeresség. Imre S. ugyanis az **uk ük** alkalmazásának kérdését következőleg határozza meg:

„*Azt hiszem, az* **-uk -ük** *mai alkalmazásának kérdését nem is az euphonia vagy jóhangzás érdeke határozza el* (talán *meg!*), *hanem a dolog hangtani kérdés, mely a nyelvtörténelemből, a tájszólások ismeretéből határozható el (!) és állapitható meg.*“ (Lásd: Imre Sándornál, a 3-dik lapon).

Véleményem szerént az **uk ük** ragok alkalmazásának kérdése, nem a nyelvtörténet nem is a tájszólások, hanem az **uk** és **ük** ragoknak az **ok** és **ök** ragokkal való értelmi alaki és jelentményi össze hasonlitása nyomán, döntendő el.

Imre Sándor, épp ugy mint az Akadémia („A Magyar Helyesirás Elvei és Szabályai“ 1877. és 1884.), eltéveszti vagy legalább nem tünteti ki a nevek *birtok-ragjait*; mintha azok nem is léteznének, és semmi be-folyással sem volnának a *személy-* és *többes-ragok alkatának meg-határozására*. Az *uk* és *ük* ragot is személy-ragnak tekintik. Pedig tulajdonképen, vagyis a *nyelv törvényei* és a *rag-alkatok módosulásai* szerént, az **uk ük** ragok nem *személy-*, hanem *birtok*-ragok. Igazolja ezt a ragozás törvénye a többes számban: *ház***unk**, *házatok*, *ház***uk**, *kenyer***ünk** *kenyeretek*, *kenyer***ük**, amelyekkel e kérdésre felelünk ki háza, ki kenyere? (*ami* ház**unk**, az *ő kenyer***ük**.) Nem *ház***ónk** *házatok ház***ok**, *kenyer***ônk** *kenyeretek kenyer***ök**; mert az **ónk ônk** és **ok ök** tisztán személy-ragok: *egyikönk, másikónk, rajtok, melletök* sat.)

Továbbá az **ok ök**: többes-ragok is, személy-ragok is. Pl. *rab***ok** *ök***lök** (többes-ragok), *nálok velök nélkülök szeréntök belé-jök benök* (személy-ragok); amelyekkel e kérdésekre felelünk: kinél? kivel? ki nélkül? ki szerént? kibe? kiben? Tehát tisztán személyre vonatkoznak.

Ha tehát csakugyan meg vannak a *birtok-* a *személy-* és *többes ragok* nyelvünkben, aminthogy meg is vannak: szükséges hogy a ki-irásban azokat meg is különböztessük, még pedig vas következetességgel és minden kétséget kizáró világossággal.

Az Akadémia és Imre Sándor két féle ragozást állapitanak meg a szerént, amint a többes rag **ak** vagy **ok**. Ez téves álláspont. Egy-nemű nyelv-elemeket nem lehet, nem szabad két-

féle képp ragozni. Ez által a nyelv életre-valósága és önállósága támadtatnék meg. A nyelvben nem a széphangzás, hanem az igazság és a határozottság az elv; amelytől, egy-két kellemetlenül hangzó betű kedveért, el térni nem szabad. Különben is a *szép* csak az *igazban* található fel; tehát csak az a *szép*, ami *igaz*. A széphangzásra való tekintetből, csak ott lehet (ha kell) az egyes szavak hangjait meg cserélni, ahol az által nyelvi szabálytalanság nem áll elő. Hagyjuk a *széphangzás* művelését a költőkre és a szépmű irókra. Ez az ő kötelességük.

Ideje hogy felhagyjunk a tapogatózással, a tétovával és habozással. Meg kell húzni az el-választó vonalat, az egyes szóelemek elnevezése ragozása képzése és ki-irása közt, bátran merészen; de tapintatosan és indokolhatóan. Tegyük már valahára meg-közelithetőbbé, fel-foghatóbbá a különféle nyelv-tani alakokat: hogy ez által is elő segitsük nyelvünk alapos meg-tanulását és terjedését.

Mondjuk ki, hogy vannak *birtok-ragok* (**uk ük unk ünk**), vannak *többes-ragok* (**ak ek ok ök**), vannak *személy-ragok* (**ok ök ónk önk**), és hogy a *birtok*-s *többes-ragokat* fel veszik a **főnevek**, a *személy-ragokat* pedig a **névragok** és a **határozók**; ez utóbbiak természetesen akor, amidőn *személy helyett* állanak vagy a *személy jelenlétét* határozzák meg a mondatban. Ekor az után, a *többes-ragok* meg-figyelése és a complikált szabályok keresgetése nélkül is, tudni fogjuk hogy hol kell használni az **uk ük** és az **ok ök** ragokat. A mesterséges szabályok egyetlen nyelvnek sem válnak előnyére. *Egyszerüség, világosság, határozottság* és *következetesség*: teszik a nyelvet széppé, könyen el-sajátithatóvá, tiszteltté és tekintélyessé.

* * *

A **benőnk** alakra azt mondja Maklári úr, hogy:

„ilyen szót sem az élő beszéd nem ismer, sem a nyelvtanok és Szótár ilyenről — sem mint régi, sem mint táj-szóról — nem emlékeznek. Az a suta „**benem**“ ragozása is, talán csak Nyiregyházán, a tótos magyarok vagy magyaros tótok ajkán divatozik?! Ilyen hely azonban nem igen alkalmas a nyelvkincs szaporitására.“

Az első pontra szolgáló feleletet már meg adtam ugyan röviden az „Esztergomi Közlöny“ birálójának mondottakban; pár föl-fedezést azonban e vonatkozatban, nem hallgathatok el.

Hogy az **ônk** alak, meg volt a magyar nyelvben, igazolja a többi közt az a 314 lapból álló XV. században irott magyar könyv, amely a debreczeni ref. főiskola könyvtárában ma is fel található. Debreczeni diák koromban ki irtam eme könyvből a *„Miatyánk“*-ot, amely is veres betűkkel igy van irva, mint itt következik:

„My atty'ank: ky uag' men'ekben zentǫltessec te neued: yǫiǫn te: orzagod: leg'en te: akaratod' mykeppen: men'ben és fǫldǫn. — My ken'erǫnket napenkedied (naponkint): **ag'g'ad: n e k ǫ n k** (nekőnk): **ma: Es bochassad my n e k ǫ n k** (nekőnk): **my uetetinket: mykeppen my es boczatonc n e k o n c** (nekőnk) **uetotteknec: Es ne uigy minket kesertetben: De Zabadoh minket gonoztol:** Amen:“

Találkozunk az **ônk** alakkal még a XVI. században is: *köztőnk, miköztőnk.* „Esmerjük *magónkat* bünösöknek lenni, kövessük az Istent: *nekőnk* ő megbocsátja.“ . . „Most *velеonc* (velőnk) vagy vesseuk (vessük) fel mi szankat Jesust Jesust euveolcheunk (üvöltsünk) . . . (Tinody: „Hadnagyoknak tanoság mikor tereckel szeombe akarnak eoklelni“ czimű ének).

A **benónk** szó pedig elő fordul az 1571-ben Bécsben megjelent s *Stettner György* által fölfedezett „Kalendariom“-ban: *„De az reánk iouendo vezedelmeknek* **bennonk** *való gondolattia, anagi el vegezese megh könniebbethi azoknak el iouetelith* etc.“

A **benem bened bene** ragozást **sutának, tótosnak** nevezi *Maklári* úr, és tót-gyülöletét nem pirul még szavakban is kifejezni s evvel engem is **tótként** mutatni be a magyar olvasó világnak. Nem tagadom hogy atyai nagyatyám *tót* volt, de neje *kun*, tehát magyar nő volt. Ezektől származott apám, aki már egyetlen szót sem tudott *tótul*. Anyám *Kazinczy Zsuzsána* pedig, nővére volt az egykori *Hajdukerület* kedves emlékezetű főorvosának *Kazinczy Sámuelnek*; aki, a *debreczeni lunátikus diák*-ról és a *Hatvani professor*-ról fen maradt adomák meg-irásán kivül, arról is nevezetes hogy a bécsi orvosi egyetemen ő volt az első, aki *bajuszszal* és *szakállal* rigorozált. Meg is adta az árát; mert 3 évig kellett várakoznia, mig meg-engedték neki a *bajuszos és szakálos rigorozumot*. E kis meg-emlékezéssel tartoztam boldo-

gult nagybátyám szellemének, akinek oly sokat köszönhetek! Hogy én már tiszta *magyar vér* és *hús* vagyok, azt talán *Maklári* úr sem vonja kétségbe. Azt, hogy Nyiregyházára szakadtam, nem hogy szégyenleném; desőt áldom a Gondviselést, hogy ide vezérelt. 15 éve már, hogy mint hirlapszerkesztő és nevelő e nemes városban működöm. Az irodalommal pedig, habár csak időközönkint, már Isten segitségével 27 év óta foglalkozom; amit hirlapi czikkeimen kivül, **nyolcz rendbeli önálló művem** is igazol. Azt hiszem, hogy enyi idő alatt irtam anyi közérdekű és hazafias czikket és szolgáltam hazámnak, csak mint $184^{8}/_{9}$-ki honvéd-tüzér is, anyit mint *Maklári* úr! Kár tehát a ma már különben is csak kis részben tót ajku városról és a tótos hangzásu nevet viselő egyénről, egyáltalában nem művelt emberhez illőleg, oly eszméket táplálni és terjeszteni, hogy Nyiregyháza *„nem igen alkalmas a nyelvkincs szaporitására."* Ezt különben *Lukács Ödön* nyiregyházai ev. ref. lelkész-esperes, költő és könyviró sem köszöni meg; aki épp most irja *Nyiregyháza város történetét,* és aki 18—20 évvel ez előtt a sárospataki iskolának kitünő *seniora* volt.

Visza térve a **ben** határozó ragozására, igaz hogy még ma mindnyájan két **n**-nel ragozzuk a **ben** határozót; de hogy helyesen-e, vagy nem: azt csak az össze-hasonlitás után lehet meg határozni.

Ha e *betü-kettőztetés* állana, akor a *rajtam rajtad rajta,* a *köztem közted közte,* a *körülem körüled körüle,* a *belém beléd belé* sat. *személyragos* mássalhangzóval végződő *határozók* sem állhatnak meg; hanem szintén kettőztetve *(rajttam rajttad rajtta, közttem köztted közttе, körüllem körülled körülle, bellém belléd bellé* sat.) kellene irni (aminthogy sok vidéken igy is ejtik ki); ezt követelvén a nyelv bölcselete, a következetesség, a józan ész és az egységes rendszer után való törekvés A **benem bened bene** alakok correct voltát különben, már a **„Felső Magyarországi Minerva"** czimű folyóirat 1832 évi füzetében, *Némethy Pál* is igen alaposan fejtegeti.

El fogadja e Maklári ur a **benőnk** alakot, vagy nem; elismeri-e vagy nem azt, hogy **önk őnk** személy ragunk volt és van; helyben hagyja-e a **ben** határozónak *egy* **n**-*nel* való személyi-ragozását, vagy nem: az a nyelv belső törvényén semmit sem

változtat. Vagy meg vannak ezek a szabályok a nyelvben, vagy nincsenek meg. Ha meg vannak, előbb-utóbb el-ismerésben fognak részesülni. Jön idő kell jőni időnek amikor, a Maklári uréknál tisztábban látó s a rendszerességnek inkább hódoló nyelvészek, szükségesnek fogják találni a **személy-** a **birtok-** és a **többes-ragoknak** meg-különböztetését. Ez az én hitem és meg-győződésem.

Különben ha a **benőnk***et* alak egészen elesnék, sem volna nagy baj; mert meg van az azt pótló **minket**. De hogy a **benünk** vagy legyen **bennünk** személy-határozónak tárgy-raggal (*benünket* vagy akár *bennünket*) való használata szabályellenes, attól el nem állok. Mert valamint nincs **rajtunkat**, **mellettünket**, **nálunkat** sat. alak; ugy nincs, nem lehet **bennünket** alak sem.

* * *

„Venio nunc . . . .“ E szavakkal fog Maklári ur a **j** és **ly** hangú szavaknak rendszeres ki-irására vonatkozó szabályok megdöntéséhez és azok semmis voltának meg-állapitásához.

Birálatának eddig terjedő része sem igen viseli ugyan magán a tárgyilagosság és tisztesség jellegét; de ami ez után következik: az meg már maga a meg-testesült rosz akarat és szándékos el-ferditése művem tételeinek. Mert azt, hogy az általam ki-fejtett szabályokat fel nem fogta volna, lehetetlen fel tennem róla — egy tanárról.

Azt mondja ugyanis: „*Már magában az a körülmény, hogy 11 szabálya mellett 9 kivétele van, mutatja hogy a használatban nem lehet értékök e szabályoknak; mert csak zavarnák azt a bizonyos „kezdő és idegen ajkú tanulót.*“ Arról azonban, hogy melyek azok a szabályok és ki vételek, bölcsen hallgat Maklári ur; nehogy turpissága ki tünjék. Általában minden fel-hozott példámról hallgat.

Meg nevezem tehát én ezt a 11 szabályt, Maklári ur rosz akaratának be-világitásaul.

Hoszas meg-figyelés kutatás és össze-hasonlitás után, a **j** és **ly** hangú szavaknak rendszeres használatát illetve, a következő szabályokat fedeztem fel.

1. Ha meg figyeljük az *egy-tagu főneveket*, kétségtelen hogy a **j** vagy **ly** hangú főnevek ki-vétel nélkül **j**-vel irandók. E szabály mellett 59 ily hangú egytagú főnevet sorolok elő művemben, ide nem számitva a *helység-, hely-* és *tulajdon*-neveket.

Van azonban a be-mutatottakon kivül 8 oly egytagú **j** hangú főnevünk, amelyeket **ly**-lyel irunk; pl. *boly, dölyf, galy, hely, moly, ölyv, suly* és *süly*. Tehát a gyakorlat is csak 8-ra nézve tér el (59 szó közt) a szabálytól.

Én azonban, a birálat anyagát képező művemben, igyekeztem ki mutatni hogy: e 8 szó helytelenül iratik **ly**-lyel **j** helyett Be ismerték ezt a többi közt a *„Szabolcsmegyei Közlöny“* és a *„Jászkürt“* birálói is.

2. A *két tagú* **j** *hangú tő főnevek* közzől azok, amelyekben sem **aj mj jm jr nj rj tj jt pj** hangok sem **án én** és **ár** végzetek nincsenek, amelyek tehát más szabályok alá jőnek, **ly**-lyel iratnak. Ily 2 tagu főnevünk 100 egynehány van, ide nem véve a helység-, hely-, tulajdon- és kereszt-neveket. Csakis 3. ily alkatu szót irunk e szabálytól el-térőleg *ly* helyett *j*-vel a *delej*-t, *dörej*-t, és *zörej*-t, de helytelenül; mert képzőjük nem **ej**, hanem **ely**. Igazolják ezt a következő **ej** véghangú két tagú képzett főnevek: *cserm-ely, ém-ely, hüv-ely, keh-ely, mét-ely, peh-ely, pikk-ely, tég-ely, tév-ely, teng-ely, zsind-ely.*

Nagyon természetes, hogy a származott két tagú *j* hangú főnevek tőjük hangját veszik fel; pl. *fajzat* (faj), *fejtő* (fejt. *hajtás* (hajt), *rejtély* (rejt), sat.

3. Az **án én** és **ár** véghangú 2 vagy 3 tagú **j** hangú főnevek **j**-vel iratnak; pl. *burján, bojtorján, tömjén, bojtár, sajtár* De **j**-vel irandók főleg azért, mert a **j** mellett (elül vagy hátul) mássalhangzó betű áll. Az ily alkatú főnevek ki-vétel nélkül **j**-vel iratnak. (Pl. *szederj, Eperjes, cserje, semjék, csejte, Darja, Kesejd, tarja Türje Terjény Tabajd Semjén.* sat.

4. Az **aj** hangú két-tagú főnevek tisztán *j*-vel iratnak; pl. *ajtó, csajka, dajka, majom* sat. Ily szavunk van 38. Ki-vétel csupán kettő van: *guzsaly, karvaly.* Ezeket *ly*-lyel irjuk *j* helyett; de helytelenül.

5. **j**-vel iratnak továbbá a *borju gyapju sarju* és *varju* kéttagú főnevek nemcsak azért, mert birt. raggal ugy ragoztatnak, mintha egy tagúak volnának; t. i. az *ú* betű kihagyásával (borj-am, borj-ad borj-a; gyapj-am, gyapj-ad, gyapj-a sat); hanem azért is, mert a **j** mellett *mássalhangzó* áll.

6. Az *igék*, ki-vétel nélkül, **j**-vel iratnak; pl. *bujkál, fáj, fajul, hajlik, gyüjt, gerjeszt, lejt, sajnál, tojik* sat. A származék igék természetesen tőjük hangját veszik fel; pl. *akadályoz* (akadály), *homályosit* (homály), *mosolyog* (mosoly), *szabályoz* (szabály) sat.

7. Általános szabályként állitható fel hogy: a magyar szavak közt **ly**-jel sem *ige*, sem *főnév*, sem *melléknév*, szóval *semmi-féle szó* sem kezdődik. Csupán a **lyán** és a **lyuk** iratik **ly**-lyel, de tévesen; mert a *lyán* helyett ott van a **leány**, a *lyuk* pedig a német *loch* szónak változata lévén, már ezért is **luk lik** vagy éppen **lék**, amely szintén nem más mint „lyuk“ a jégen.

A *leány* mellett bizonyitanak az Árpádok korszakából való helynevek: *Lean* (Leány) *Leand* (Leányd), *Leanyhatar* (Leányhatár), *Leánkeo* (Leánykő) *Leánsiker* (Leánysiker), *Leanyscwm* (Leány-szem); és a következő ma is köz keletű szavak: *leányság, leánycsecsü, leánykérő, leánynéző, leányzó, leányos, leánynegyed* (quartalitium), *leánykodás* sat., s a következő helynevek: *Leányfalu* (Veszprémmegyében), *Leányvár* (Esztergom-, Zemplén-, Pest-Pilis-Solt-Kiskun-, és Tolna-megyékben), *Leányfalva* (Bereg- és Pest-megyékben), *Leánymező* (Rimaszécs mellett.) Tehát egyetlen *lyán* és *lány* sem fordul elő sem a legrégibb, sem a legujabb korban! A **lyánról** és **lányról** a „Nagy Szótár“ is csak mint **tájszavakról** emlékezik meg.

A **luk** és **lik** mellett bizonyitanak a következő régibb és ujabb keletű helynevek: *Miklósluka, Verboluka, Ravazlik, Luka, Lukafa, Luka-Nénye, Luka-halom, Lukapataka.* sat.

Maklári ur az általam „számüzött“ **lyán** és **lyuk** szavak mellé „oda-szegődteti“ még a *Lyuba* és *Lyutta* helyneveket. Igen jól tudom, hogy ily nevü puszta és község van hazánkban; sőt van még több is: *Lyubisse* (Zemplénm.), *Lyubkova* (Krassó-Szörénym.), *Lyuhavecz* (Máramarosm.), *Lyubnya* (Ungm.), *Lyukva* (Torontálm.). De ne feledje Maklári ur, hogy ezek *szláv el-neve-*

zések. Hogy eme szavak csakugyan szláv eredetűek: ki tűnik a *lyubim* (szeretlek), *lyutovaty* (szánni), *lyalyuja* (liliom) *lyalya!* (ime!) eredeti **ly**-lyel kezdődő *tót* szavakból is.

8. A *három tagú* **ly** vagy **j** *hangú* eredeti származású, habár képzett *főnevek*, ki-vétel nélkül **ly**-lyel iratnak; pl. *akadály, borzadály, engedély, folyondár* sat.

9. Az *eredeti* **ly** *vagy* **j** *hangu melléknevek* általában kétféle képp iratnak; t. i. némelyek **j**-vel mások **ly**-lyel. Ugyanis az **aj, uj** és **ja** hangú eredeti melléknevek, forduljanak elő bár e hangok a szónak elején közepén vagy végén, mindig **j**-vel iratnak; pl. *buja, dévaj, duhaj, kaján, kajla, kajsza, lajha, pajkos, pajzán, szilaj, uj.* A többi eredeti melléknév mind **ly**-lyel iratik, pl. *csekély, folyó, gömbölyü, hülye, kevély, komoly, mély, selyp, kesely, sekély.* sat.

A *képzett melléknevek* tőjük hangját követik. pl. *bájos* (báj), *bajos* (baj), *eszélyes* (eszély), hatályos (hatály), *nyájas* (nyáj.) sat.

10. A **j** *vagy* **ly** *hangú névmások,* ki-vétel nélkül **ly** lyel iratnak; pl. *ily, ilyen, oly, olyan, milyen, amolyan, amely, amelyik, bármely, valamely, némely, melyik, valyon* (tehát nem *valjon*, sem nem *vajjon).*

11. Az **ly** *és* **j** *hangú határozók,* az **aj** hangú *majd* és *hajdan* ki-vételével amelyeknél az **aj** hang a szabályozó, szintén **ly**-lyel iratnak; pl. *mihelyt, mihelyest, olykor, folyvást* sat.

Már most vegyük számba a ki-vételeket.

Az 1-ső szabály alatti 59 szó közt van ki-vétel 8.

A 2-dik szabály alatti 100-egynehány szó közt ki-vétel van 3.

A 4-ik szabály alatti 38 szó közt van ki-vétel 2.

A 7-ik szabály alatti öszes (1025) szó közt van ki-vétel 2.

E szerént a létező összes 11 szabály közt, csak 4 szabálynál (1. 2. 4. 7.) van összesen 15. ki-vételes, vagyis téves használatú szó.

Honnan merithette tehát Maklári ur azt, hogy 11 szabály mellett 9 ki-vétel van: meg nem foghatom. De egyáltalában nincs is rácziója e számitásának. Igy oda vetve a számokat, természetesen kedvező vélemény nem keletkezhetik művemről egyetlen oly olvasónál sem, aki művemet nem ismeri.

Ezekből láthatja a szives olvasó, hogy emez általam feltalált szabályok létezésüket nem nekem köszönik, nem is a véletlen műve; mert meg vannak a nyelvben, amelyeket hiában nem fogad el Maklári úr, azért élnek uralkodnak és élni fognak mindaddig, amig csak a nyelv él és fen áll.

De tegyük fel, hogy azt a 15 ki-vételnek látszó szót, a szokás törvényénél fogva, nem illeszthetjük vagy nem akarjuk illeszteni a meg-felelő szabályok keretébe; és meg maradnak kivételes szavaknak: nincs-e még igy is meg könyitve a többi szavak helyes ki-irásának el-sajátitása? És ha már meg vannak a szabályok: miért utasitanánk el magónktól azokat? Talán azért, mert egy *tótos hangzású nevet* viselő igénytelen vidéki hirlapiró, *tót hirben álló városban*, fedezte föl?

Tagadni egyszerűen létezését oly dolgoknak, amelyek összehasonlitás és meg-különböztetés alá vonhatók, egyáltalában nem helyes el-járás!

Maklári úr nagyon kevés kéziratot olvashatott életében, hogy eme 11. szabálynak létjogosultságát és szükséges voltát, oly könyű lelkiismerettel meg tagadja.

A **j** és **ly** hangu szavakra vonatkozó általam fel talált szabályok fölött következőleg elmélkedik, vagyis elménczkedik Maklári úr:

„Valóban ha szerzőt a felfedezés dicsőségének vágya el nem széditi: fiókozási törekvései közt be kellett volna látnia, hogy azok a megrótt nyelvtanirók azért „nem gondoltak ily szabályokra," mert igen bölcsen tudták, hogy a kérdéses megkülönböztetésnek egyedüli helyes tájékoztatója a *szóképzésnek, ragozásnak*, tehát a *nyelvtannak alapos tudása* s főleg a *helyes gyakorlás*. Mert vajjon hogy fog eligazodni a gyermek, ha e könyv szerént megtanulja hogy *„a két tagú főnevek* **ly** *hanggal iratnak s előjön neki* **csáklya, csókja, fáklya, fokja; szablya, szabja** sat. *ha a nyelvtannal nincs tisztában.*"

Itt kulminál Maklári úrnak rosz akarata. Ha nem tünnék ki, az e füzetben elő-adottak meg-figyelése után, még a nyelvtanban kevésbé jártasak előtt is emez okoskodásából a szándékos ferditás, azt mondanám: ez az okoskodás a legnagyobb nyelvtani járatlanságra vall. De mert jól tudom, hogy Maklári úr igen is meg értette ama szabályokat: nem tehetek fel róla

mást mint azt, hogy még a helyes gondolkozást és észjárást is kétségbe akarja vonni nálam.

Avagy nem arra vall-e az az el-járása, hogy ösze zavarja a *két-tagu* j hangú tő főneveket az *egy-tagu* de nem j hangu birtokragos szavakkal, sőt még igével is; mint a két-tagu *csáklya* főnevet az egy-tagu birt.-ragos *csókkal* (csáklya csók-ja!), a két-tagu *fáklya* főnevet a birt.-ragos *fokkal* (fáklya fok-ja!), a két-tagu *szablya* főnevet a ragozott *szab* igével (szablya szab-ja!) sat.

És koronául még hozzá teszi, hogy „*miként igazodik el a gyermek e könyv után* (t. i. az én művem után), *ha a nyelvtannal nincs tisztában?*“ Mintha bizony aki helyesen akar irni, annak nem kellene nyelvtani ismeret!? Sajátságos észjárás! Lám mily követelő lett egyszerre Maklári ur! Minden nyelvtani tájékozottságot el akar tőlem vitatni; és mégis azt veti szememre hogy miért nem találtam ki oly helyesirási szabályokat amelyekből, nyelvtani ismeret nélkül is, meg lehetne tanulni a helyesirás mesterségét. Ezt a dicsőséget fen hagyom Maklári úrnak. Találja ő fel.

Maklári úr emez okoskodásával szemben én azt merem állitani, hogy művemnek a j és ly hangú szavak helyes ki-irását tárgyaló részéből, még a nyelvtant csak felületesen ismerő egyén is tájékozást merithet magának. Tegyük föl, hogy a *mosoly* és *kaczaj* a *fojtó* és a *folyó* szavak helyes ki-irásával nincs valaki tisztában; aminthogy szabály hiányában nem is lehet: előveszi az én művemet s azonnal tájékozva van; amenyiben ott tisztán ki van mutatva, hogy az aj *hangú két tagú tő főnevek* j-vel, a többi két tagu tő főnév ly-el; a tő *igék* és az ezekből származott főnevek szintén j-vel; a melléknevek, az aj és uj hangúak kivételével, ly-lyel; a névmások kivétel nélkül ly-lyel irandók. Sőt még az illető szavak elő is vannak sorolva benne.

Az a védelme Maklári urnak, hogy: „azok a megrótt nyelvtanárok azért nem gondoltak ily szabályokra, mert igen bölcsen tudták, hogy a kérdéses megkülönböztetésnek egyedüli helyes tájékoztatója a *szóképzésnek, ragozásnak,* tehát a *nyelvtannak alapos tudása s főleg a helyes gyakorlás.*“ inkább vádolja őket. Mert ha tudták hogy, miért kell egyik j hangú főnevet ly-lyel, a másikat j-vel irni; és még sem foglalták szabályokba: bizony-

bizony meg-bocsáthatlan bűnt követtek el. Ily bűn azonban, hála jó szellemüknek, nem terheli porló hamvaikat; mert ily szabályokra csakugyan nem gondoltak.

Helyes tájékoztatónak hozza fel még, Maklári úr a „**helyes gyakorlást.**“ Jó! Tegyük fel, hogy az irók a kérdésben forgó szavakat helyesen irják ki, következés képp akik emez irókat meg figyelik, szintén helyesen irják ki, kérdem honnan meritették e „gyakorlást“ az illető irók? Demeg elég ez az üdvösségre?! Oly értelmes és okos valóság, mint az ember, meg elégedhetik avval hogy, mert a *mosolyt* Péter is Pál is **ly**-lyel a *kaczajt* pedig **j**-vel irják ki: tehát én is úgy irom?! Ez nem rendszeres művelet. Aki nem tudja okát adni annak, hogy miért tesz valamit **igy**, nem pedig **amúgy**: az csakugyan *nem okszerűen* jár el. Ily okszerűtlenséget követ el Maklári úr akor, amikor az önként kinálkozó s a nyelv természetében el-vitázhatlanul meglevő szabályokat szándékosan el dobja.

* * *

A **boly** szóval, — mondja Maklári úr, — elég ügyesen bánok el (Mily nagy kegy?!); de „mégsem a *buj*-nak másitása, hanem *gömbölyded, domború* valami, mint a *hangyaboly* s némely állatok kunkorodott *bolyhos* szőre.“ Hiszen ha a *boly* az állatok kunkorodottt szőrére is alkalmazható, akor a *bojt, bojtos* méginkább; mert magának a *bojt*-nak is ilyen az alakja! Tehát a **boly** az ő hasonlitása szerént is **boj**-nak irandó.

* * *

Maklári ur abból az általam föl-fedezett szabályból, hogy az **aj** *hangú egy* és *két tagú tő főnevek, melléknevek* és *határozók* **j**-vel iratnak, valóságos gúnyt űz, és a legsértőbb hangon kiált fel nagy el-bizakodottságában:

„Ide nézzen a nyelvészek hadja,
S ha érvelni nem tud, megtanul“!

Ismét plagium! Ismét páva toll!

Nézzük tehát ezt a kigúnyolt szabályt közelebbről.

Először is ne feledje el Maklári ur, hogy ezt a szabályt nem én mondom, hanem a nyelv maga; és hogy e szabálynak maga Maklári ur is hódol, a túlnyomólag több hasonló alkatú szavak ki-irásánál, természetesen csak szokásból és öntudatlanul.

Mint már említém, **aj** *hangú két-tagú tő főnevünk, melléknevünk* és *határozónk* van összesen 54, csupán 2 ki-vétellel (karvaly, guzsaly). Ez Maklári ur előtt nem szabály, hanem **nevetséges erőködés tőlem.** Risum teneatis . . . .

Valyon tudná-e okát adni Maklári ur, e szabály segélye nélkül, minden nyelvtani járatossága mellett is annak hogy, miért irjuk a *mosolyt* **ly**-lyel ; a *kaczajt* pedig, amely amavval csaknem egy-fogalmat fejez ki, **j**-vel: holott mindkető *két-tagú tő főnév?* Továbbá tudná-e okát adni Maklári ur annak, hogy honnan származnak az el-térések a következő helynevek ki-irásánál: *Bajó Bólya, Kotály Kótaj Tokaj, Tálya Tajó, Sajó Selye, Buj Bulyka, Gatály Pataj, Somaj Somlyó, Kesejd Keselyü,* sat. Mert hogy nem ok nélkül iratnak igy, azt talán Maklári ur is be ismeri. Igen is nem ok nélkül iratnak igy. Eme szavak kiirásának szabályai „*A Magyar Helyesirás' Rendszerének Alapvonalai*" czimű művecském 8. §-ában ki vannak fejtve oly át-látszó világossággal, hogy *csak a szellemi a fizikai és az erkölcsi vak nem látja.* Maklári ur sem akarja meg látni. Sőt a helyett, hogy eme ki-irási el-térések okát kutatná; vagy ellen-példákkal megczáfolni igyekeznék el-járásomat: ezt szük körűnek s a fel-mutatott eredményt egyszerűen **vásári munkának** kereszteli. Biztosra veszi továbbá, hogy „*felfedezéseim iránt a világ hálátlan lesz, fáradságos munkámnak eredményét gyakorlati szempontból nem fogja értékesnek tartani . . . még halálom után sem!*" Meg vallom, hogy ha Maklári ur oly biztos eme jóslatának meg-valósulásában, mint aminő helyesek munkámra irt birálatának egyes tételei: ugy jóslata egyáltalában nem aggaszt. Azt a keveset, amit a helyesirás érdekében tettem, nem jutalomért nem dicsőségért tettem. A kötelesség teljesitése nem érdem; tehát jutalomról szó sem lehet. Különben is oly *nyelvészektől* és *hazafiaktól,* mint Maklári ur, még az *el-ismerést* sem fogadnám szivesen. Akiben oly kevés *igazságérzet* és *méltányosság* s a *szép* és *rendszeres dolgok* iránt oly kevés *érzék* van, mint Maklári urban; aki még a *jó szándékot* és a *czélt* sem méltányolja nálam: az nem sok *nagy* és *nemes* eszmét fog meg-valósitani és elő mozditani jóakaratával és szellemességével. Az ily embe-

rek *egyéni nézete* nagyon keveset nyomhat a köz-vélemény mérlegének serpenyőjében.

* * *

Többi apró-cseprő szőrszál-hasogatásaival ez uttal nem akarván foglalkozni: Maklári urral való csevegéseimet be zárom, és jobb erkölcsöt kivánok neki.

Maklári ur avval fejezi be „könyvbirálatát", hogy: füzetem *„egyetlen egészséges szabálylyal sem járult a magyar helyesirás rendszeréhez"*. Én pedig avval rekesztem be csevegéseimet, hogy: *egyetlen tételre nézve sem érzem meg-ingatottnak, a helyesirás elveit illetve el-foglalt álláspontomat, sem Makláry úrral, sem Szarvas Gábor urral, sem a többi tisztelt biráló urakkal szemben.*

Igen jól tudom hogy még ma sokan nincsenek velem, több tekintetben, egy véleményen; de erősen hiszem, hogy a közel jövő már igazolni fogja törekvésem jogosultságát. És ez a tudat nekem eléggé édes vigasztalásúl szolgál, Maklári urnak kiméletlen s egyáltalában nem nyelvészhez, annál kevésbé birálóhoz illő piszkolódásaival szemben.

Neked pedig tisztelt olvasó, aki szives voltál engem figyelmeddel anyira meg tisztelni, hogy egészen e sorokig el jutottál: érdeklődésedért üdvöt és áldást kivánok addig is, amig ismét találkoznánk!

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
3341/1938 gyarapodási naplószám.